

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
HÄLSA OCH SAMHÄLLE

FÄNGELSESTRAFFET SOM VÄNDPUNKT?

EN KVALITATIV STUDIE OM
FÄNGELSESTRAFFETS BETYDELSE FÖR ATT
INTE ÅTERFALLA I BROTTSLIGHET EFTER
FRIGIVNING

HANNA ANDERSSON LJUS

FÄNGELSESTRAFFET SOM VÄNDPUNKT?

EN KVALITATIV STUDIE OM FÄNGELSESTRAFFETS BETYDELSE FÖR ATT INTE ÅTERFALLA I BROTTSLIGHET EFTER FRIGIVNING

HANNA ANDERSSON LJUS

Andersson Ljus, H. Fängelsestraffet som vändpunkt? En kvalitativ studie om fängelsestraffets betydelse för att inte återfalla i brottslighet efter frigivning. *Examensarbete i kriminologi 30 högskolepoäng*. Malmö högskola: Fakulteten för hälsa och samhälle, Institutionen för kriminologi, 2015.

Fängelsestraffet framställs många gånger som en händelse i individens liv som försvårar för honom eller henne att lyckas i framtiden, exempelvis med att finna och behålla en bostad eller ett arbete. Tidigare forskning har dock påvisat att fängelsestraffet och dess innehåll kan vara faktorer som bidrar till att en individ upphör med brottslighet. Syftet med aktuell studie har därmed varit att i en svensk kontext undersöka fängelsestraffets betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning samt fängelsestraffets eventuella position som vändpunkt. Detta med främsta utgångspunkt i Robert J. Sampson och John H. Laubs teoretiska diskussion kring vändpunkter.

Metoden som har använts i studien är av kvalitativ karaktär och sju semistrukturerade intervjuer har genomförts med medlemmar från föreningen KRIS.

Studiens slutsatser visar att fyra av sju respondenter upplever något av sina fängelsestraff som en vändpunkt. Resterande tre respondenter upplever dock att fängelsestraffet hade kunnat bli en vändpunkt för dem, om fängelsevistelsen hade varit utformad på ett annat sätt. Av de fyra respondenter som menar att fängelsestraffet har varit en vändpunkt, uttrycker tre av dem att fängelsevistelsen kom in vid rätt tidpunkt i deras liv och därmed fick positionen som en vändpunkt. Externa faktorerers inverkan på fängelsestraffets betydelse som vändpunkt verkar därmed vara betydande. De externa faktorer som verkar har störst inverkan på denna process är plötsliga och negativa sjukdoms- och/eller familjerelaterade händelser. Även om inte alla respondenter upplever fängelsestraffet som en vändpunkt, menar sex av dem att fängelsevistelsen trots allt har haft någon form av betydelse för dem. Framförallt beskrivs fängelset som en ”viloplats”, där respondenterna har fått komma bort från missbruket och kriminaliteten utanför murarna.

Nyckelord: Desistance, Fängelsestraff, Kriminalvården, Narrativ analys, Semistrukturerad intervju, Vändpunkt, Återfall i brottslighet

IMPRISONMENT AS A TURNING POINT?

A QUALITATIVE STUDY ON THE IMPORTANCE OF IMPRISONMENT IN PREVENTING RECIDIVISM

HANNA ANDERSSON LJUS

Andersson Ljus, H. Imprisonment as a Turning Point? A Qualitative Study on the Importance of Imprisonment in Preventing Recidivism. *Degree Project in Criminology 30 credits*. Malmö University: Faculty of Health and Society, Department of Criminology, 2015.

Imprisonment is often identified as an event that reduces future life chances. For example, having been incarcerated automatically reduces the probability of finding and keeping employment. However, prior research shows that imprisonment has a potential importance in the process of achieving desistance. Consequently, the aim of this study has been to examine the importance of imprisonment in preventing recidivism but also to examine the potential position of imprisonment as a turning point. The main focus of the current study has been on the theoretical discussion of turning points by Robert J. Sampson and John H. Laub.

By using a qualitative approach, semi-structured interviews have been conducted with seven members of the non-profit association KRIS.

The conclusion of the current study is that four out of seven interview respondents experience the imprisonment as a turning point. Remaining three interview respondents refer to incarceration as a potential turning point in their lives; however, only if the imprisonment would have worked out differently. Of those interview respondents referring to imprisonment as a turning point, three argue that incarceration entered their life course in “right time”. The influence of external factors on the potential importance of imprisonment as a turning point thereby seems to be significant. Unexpected and negative events such as disease or family related issues seem to be those external factors having the largest impact on this process. Even though not all of the interview respondents experienced imprisonment as a turning point, six out of seven refer to incarceration as having some kind of significance in their life course. Primarily, the imprisonment is being seen as a “resting place”, in which the interview respondents have been given the opportunity to place themselves at distance from criminality and addiction outside the prison walls.

Keywords: Desistance, Imprisonment, Kriminalvården, Narrative analysis, Recidivism, Semi-structured interview, Turning Point

FÖRORD

I fyra och ett halvt år har jag väntat på att få skriva min masteruppsats – den uppsats som ska leda till min masterexamen i kriminologi. Redan första dagen på kandidatprogrammet i kriminologi visste jag att jag hade hamnat rätt i utbildningsdjungeln och att jag inte var färdig med ämnet förrän jag även hade tagit mig igenom masterprogrammet.

Att skriva denna masteruppsats har varit både roligt och givande. Det är ett ämne och en målgrupp som jag verkligen brinner för och jag hoppas att du som läsare ska utveckla ett liknande intresse för ämnet så som jag har gjort.

Givetvis vill jag också passa på att tacka några personer som har varit betydelsefulla för genomförandet av studien. Först och främst vill jag tacka Mia, Ola, Simon, Adam, Paul, Fredrik och Nils för ert deltagande i studien och för förtroendet ni har gett mig. Jag är verkligen tacksam för att ni delgav mig era berättelser. Utan er hade jag aldrig lyckats genomföra denna studie!

Jag vill också rikta ett stort tack till min handledare, Marie Torstensson Levander, för god och proffsig handledning och stöttning genom hela skrivandeprocessen. Du har gett mig många bra och utvecklande synpunkter och idéer!

Slutligen vill jag tacka min underbara sambo för all den tid du har lagt ner på att stötta och motivera mig. Du har även varit ett bollplank för mig genom hela skrivandeprocessen. Jag älskar dig!

Malmö den 25 maj 2015
Hanna Andersson Ljus

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	4
INLEDNING	6
Syfte och frågeställningar	6
Studiens avgränsningar	7
Centrala begrepp	7
BAKGRUND	8
Fängelset växer fram i Sverige	8
Upplevelser inifrån fängelset	9
Kriminalvårdens uppdrag	9
<i>Lagstiftning</i>	10
TIDIGARE FORSKNING	10
Internationell forskning	11
Svensk forskning	13
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	14
Teorin om åldersgraderad informell social kontroll	14
Desistance	17
METOD	18
Kvalitativ metod	18
<i>Den semistrukturerade och narrativa intervjun</i>	19
<i>Kritik mot vald metod</i>	19
<i>Validitet och relevans</i>	20
Urval	21
<i>Presentation av respondenterna</i>	21
<i>Bortfall</i>	22
Tillvägagångssätt vid empirisk materialinsamling	22
Narrativ analysmetod	23
Forskarens roll och förförståelse	24
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	25
Fyra forskningsetiska principer	25
Etikdiskussion	26
RESULTAT OCH ANALYS	26
Fängelsestraffet som vändpunkt?	27
Fängelsestraffets betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet	30
<i>Betydelsen av behandlingsprogram i fängelset</i>	32
<i>Betydelsen av Kriminalvårdens personal</i>	33
DISKUSSION	35
En framåtblick	36
SLUTSATSER	37
REFERENSER	40
BILAGOR	44
Bilaga 1: Informationsbrev	44
Bilaga 2: Utlåtande från Etikrådet vid Malmö högskola	45
Bilaga 3: Intervjuguide	46

INLEDNING

På en konservativ partikonferens år 1993, höll Storbritanniens dåvarande inrikesminister Michael Howard ett tal där han hävdade att ”prison works” (Burnett & Maruna 2004, s. 390). Alltsedan senare delen av 1990-talet har man istället ställt frågan: ”What works”? Svensk kriminalvård har sedan år 2000 implementerat detta senare koncept i sin verksamhet, vilket innebär att Kriminalvården de senaste femton åren har lagt större vikt vid vetenskapligt bevisade effektiva åtgärder för att minska antalet återfall i brott bland fängelsepopulationen (Farbring 2010, s. 28).

Trots ett större fokus under senare år på vetenskapligt bevisad effektiv metodik inom kriminalvård, framställs fängelsestraffet många gånger som en händelse i individens liv som gör det svårare för honom eller henne att lyckas i sitt framtida liv, exempelvis med att finna och behålla ett arbete eller en bostad (Soyer 2013, s. 91). Fängelsestraffets eventuella positiva inverkan samt dess eventuella position som vändpunkt har inte studerats i lika stor utsträckning, än mindre i svensk kontext. Detta trots att institutionella faktorer, såsom behandlingsprogram i fängelset, påstås vara faktorer som kan bidra till att en individ upphör med brottslighet (Liem & Garcin 2014, s. 799; Soyer 2013, s. 91). Samtidigt menar William D. Bales och Alex R. Piquero (2012, s. 98) att framtida forskning i större utsträckning bör fokusera på vilka faktorer i fängelset som fungerar och inte fungerar. Detta för att bättre förstå hur fängelserelaterade åtgärder kan leda till återfall i brott alternativt få individen att upphöra med brottslighet. Denna studie syftar därmed till att, i en svensk kontext, undersöka fängelsestraffets eventuella position som vändpunkt. I uppsatsen diskuteras även vilka faktorer som kan vara av betydelse för att fängelsestraffet ska upplevas som en vändpunkt.

Av alla individer i Sverige som har blivit dömda för någon typ av brott (oavsett straffrättslig påföljd), återfaller ungefär 40 procent i brottslighet inom en treårsperiod. För de individer som har avtjänat ett fängelsestraff är motsvarande återfallsfrekvens närmare 70 procent. Denna höga återfallsfrekvens medför stora ekonomiska kostnader för det svenska samhället (Riksrevisionen 2015, s. 9). Enligt Riksrevisionens granskningsrapport (2015, ss. 26-27) uppgick kostnaderna för Kriminalvårdens återfallsförebyggande verksamhet till närmare 3,8 miljarder kronor för år 2013¹. Detta faktum gör det också viktigt att utöka forskningen kring fängelsestraffets betydelse för att minska antalet återfall i brott. Denna studie är bara en liten del i satsningen som krävs. Aktuell studie kan med fördel ses som en grund för framtida forskning inom ämnet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka om fängelsestraffet har någon betydelse för att tidigare intagna inte ska återfalla i brottslighet efter frigivning. Framförallt fokuserar studien på om fängelsestraffet upplevs vara en vändpunkt i livet eller inte. Slutligen är inte syftet med studien att generalisera resultatet till en hel

¹ I denna beräkning ingår de sammantagna kostnaderna för behandlingsprogram, klientutbildning, sysselsättning och särskilda utslussningsåtgärder (cirka 800 miljoner kronor). Även personalkostnaderna för klientnära arbete räknas in (2,9 miljarder kronor) samt delar av Kriminalvårdens kostnader för hälso- och sjukvård (77 miljoner kronor) (Riksrevisionen 2015, ss. 26-27).

population, syftet är istället att skildra sju intervjurespondenters bild av verkligheten.

- *Framställs fängelsestraffet som en vändpunkt i respondenternas berättelser?*
- *Har externa faktorer inverkan på fängelsestraffets eventuella betydelse som vändpunkt och i så fall vilka?*
- *Vilken betydelse har respondenternas fängelsevistelse/r och upplevelser av denna/dessa för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning?*

Studiens avgränsningar

Den ursprungliga idén för studien var att genomföra semistrukturerade intervjuer med individer som tidigare har avtjänat två eller fler fängelsestraff i Sverige. Detta för att undersöka om de olika fängelsestraffen hade olika betydelse för respondenterna. Under datainsamlingsprocessen gavs dock möjligheten att även genomföra intervjuer med två individer som har avtjänat endast ett fängelsestraff vardera. Dessa två intervjuer har därmed inkluderats i studien med motiveringen att även ett enskilt fängelsestraff kan ha stor betydelse för en individ.

Kriminalvården är en statlig myndighet som består av fängelser, häkten och frivård (Kriminalvården 2015-04-23a). Denna studie fokuserar enbart på Kriminalvården genom dess fängelseverksamhet. Detta innebär att när Kriminalvården refereras till i uppsatsen, åsyftas enbart fängelsestraffet och därmed varken frivård eller häkte. Trots det faktum att frivården kan vara av stor betydelse för de intagna som återvänder till samhället och blir villkorligt frigivna, är det själva inlåsningen genom fängelsestraffet som är centralt för denna studie (Kriminalvården 2015-04-23b). Ej heller tar studien hänsyn till de tre säkerhetsklasser som svenska fängelser är indelade i (Kriminalvården 2015-04-23c).

För studien har enbart individer som är myndiga, det vill säga 18 år eller äldre, varit aktuella för intervju. Detta är ett medvetet val, med hänsyn till etiska aspekter samt det faktum att målsmän ej har behövt kontaktas för genomförandet av intervjuerna. På samma sätt fokuserar denna studie enbart på de fängelsestraff som har inträffat i respondenternas vuxna liv, från 18 års ålder och uppåt.

Centrala begrepp

Med begreppet *återfall i brott* menas i denna studie ett återfall i brottslighet som sker när som helst i individens liv efter att han eller hon frigges från fängelset. För denna studie menas även de återfall i brott som inte lagförs.

Då uppsatsen är skriven på svenska, kommer begreppet *vändpunkt* att användas när det engelska ordet *turning point* åsyftas. I de fall i uppsatsen då den engelska benämningen krävs eller är mer befogad, kommer denne att förekomma istället för det svenska begreppet. När begreppet vändpunkt används i uppsatsen, åsyftas vändpunkten som en positiv företeelse, alltså något som verkar i positiv riktning under livsförloppet. John H. Laub och Robert J. Sampson (2003, s. 175) menar dock att vändpunkter kan vara av både positiv och negativ karaktär och på samma sätt har jag inte gjort någon värdering av begreppet vändpunkt för denna studie. Det är istället respondenternas berättelser som har fått avgöra en eventuell riktning för nämnda vändpunkter. Dock, om en negativ vändpunkt refereras till i uppsatsen, kommer det att benämnas som *negativ vändpunkt*.

Slutligen kommer begreppet *desistance* att användas i uppsatsen vid de tillfällen då omständigheterna kräver det. Detta eftersom det inte förekommer någon direkt bra svensk översättning till begreppet. Med begreppet *desistance* refereras i denna studie till upphörandet av brottslig aktivitet – i det fall en individ helt upphör med kriminalitet kan han eller hon ha uppnått *desistance* (Laub & Sampson 2003). Laub och Sampson (2003, s. 20) menar att det är svårt att fastställa när, efter hur många månader eller år, en individ har uppnått *desistance* samt att det är svårt att avgöra om *desistance* har uppstått på riktigt eller inte. De menar att en individ kan börja begå brott även efter exempelvis tio års uppehåll av brottslig aktivitet (a a). För denna studie läggs ingen vikt vid hur lång tid det eventuellt kan ta för en individ att uppnå *desistance*. Fokus för denna studie är hur respondenterna själva beskriver sin situation – huruvida de har tagit avstånd från kriminalitet eller inte.

BAKGRUND

Inledningsvis i detta avsnitt redogörs för en kort historisk tillbakablick, där resan tar sin start strax före medeltiden och stannar vid nutid. Genom denna historiska resa får du som läsare en överblick över hur straffsystemet i Sverige har förändrats genom historien – från vedergällningstanken till dagens moderna fängelser. Därefter och med främsta utgångspunkt i boken *Totala institutioner: Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor* (Goffman 2008/1961), beskrivs kort upplevelsen inifrån fängelset från de intagnas perspektiv. Slutligen redogörs även för Kriminalvårdens uppdrag kopplat till fängelset och fängelsestraffet, samt ges en kort överblick över den lagstiftning som ligger till grund för myndighetens fängelseverksamhet.

Fängelset växer fram i Sverige

Före och under medeltiden, cirka 500-talet till 1500-talet, byggde det svenska straffsystemet till stor del på vedergällning och de viktigaste straffmetoderna var fredlöshet (den dömda berövades sin identitet och det skydd som fanns för medborgarna), dödsstraff, kroppsstraff och böter. Kyrkan hade en central roll i det svenska straffsystemet under medeltiden och från kyrkligt håll krävde man att brottslingen skulle mötas med samma ondskas som han eller hon själv hade åsamkat andra genom sitt brott (Aspelin 1999, ss. 109-110). Fängelset som straffrättslig påföljd hade vid denna tidpunkt ännu inte introducerats i svensk strafflagstiftning. Först under 1570-talet började man på riktigt att använda frihetsstraff, detta genom att dödsstraffet sakteligen började att omvandlas till livstids fängelse (Straffnivåutredningen 2008, s. 47).

I och med upplysningstiden (1700-talet) ändrades synen på straff radikalt i hela Europa. Genom filosofer såsom Voltaire, Montesquieu och Rousseau lyftes mänskliga rättigheter och frihet fram som tunga argument inom straffsystemet. Istället för grymma kroppsstraff förespråkade man fängelsestraff och böter – det skulle råda proportionalitet mellan brottet och straffet. Successivt växte den klassiska straffrättskolan fram, vilken präglades av proportionalitets- och legalitetsprincipen vid straffmätning (Aspelin 1999, s. 112; Straffnivåutredningen 2008, s. 48).

År 1855 avskaffades de sista kroppsstraffen i Sverige och de centrala straffrättsliga påföljderna var under senare delen av 1800-talet dödsstraff,

fängelse, straffarbete, böter, förlust av medborgerligt förtroende och aga av barn (Straffnivåutredningen 2008, ss. 48-49). Efter år 1877 fick dödsstraff, enligt lagen, inte verkställas offentligt längre. Trots lagändringen, avskaffades dödsstraffet först år 1921 i Sverige. Vidare kom den sociologiska straffrättsskolan att influera svensk kriminalpolitik i början av 1900-talet. Straffsystemet började utgöras av ett mer behandlingsinriktat tänkande och år 1906 infördes villkorlig frigivning och villkorlig dom i strafflagstiftningen (Aspelin 1999, s. 121; Straffnivåutredningen 2008, s. 49). Under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet växte kritiken mot den förda svenska kriminalpolitiken. Även intagna på anstalt började göra sina röster hörda för rättvisare och bättre villkor (Aspelin 1999, s. 123).

Dagens svenska straffsystem bygger till stor del på principerna om ekvivalens (samma värde) och proportionalitet som låg till grund för 1986 års huvudbetänkande *Påföljd för brott* (Statens offentliga utredningar [SOU] 1986:13–15) (Straffnivåutredningen 2008, ss. 51-52)². Genom detta huvudbetänkande föreslår Fängelsestraffkommittén bland annat att fängelsestraffet endast skulle ådömas ”(...) om det motiverades av hänsyn till brottets straffvärde eller art eller gärningsmannens tidigare brottslighet” (Straffnivåutredningen 2008, s. 51). Enligt Erland Aspelin (1999, ss. 128-129) har fängelsestraffet i Sverige, sedan mitten av 1800-talet då vi fick en organiserad fångvård, inte genomgått några större förändringar om man enbart ser till syftet att beröva de intagna sin frihet. Dock har fängelsestraffet blivit mer humaniserat och sker mer och mer på de intagnas villkor, men ”(...) inspärningen är i grunden densamma” (Aspelin 1999, s. 129).

Upplevelser inifrån fängelset

Michel Foucault (1977/1975, s. 236) menar att fängelset har en total makt över de intagna: ”(...) it has its internal mechanisms of repression and punishment: a despotic discipline”. På samma sätt menar Erving Goffman (2008/1961, s. 13) att fängelset karaktäriseras av hinder mellan de intagna och världen utanför murarna, framförallt fysiska hinder såsom höga murar, taggtråd och låsta dörrar. Dessa inrättningar kallar Goffman (a a) för *totala institutioner*. Han menar vidare att det ofta finns en klyfta mellan de intagna och personalen, eftersom de befinner sig i helt olika livssituationer – de intagna bor och lever inne i fängelset dygnet runt medan personalen återvänder till samhället utanför murarna efter arbetspassets slut (Goffman 2008/1961, ss. 15-16). Goffman (2008/1961, s. 16) menar att detta bidrar till att båda grupperna uppfattar den andra som ”(...) trångsynta fientliga stereotyper; personalen ser ofta de intagna som bittra, förtegn och opålitliga, medan de intagna vanligtvis ser på personalen som nedlåtande, överlägsen och elak”. Det beskrivs också vara vanligt att den intagne inte får kännedom om de beslut som fattas kring honom eller henne inne i fängelset, vilket skapar en distans och kontroll över de intagna (Goffman 2008/1961, s. 17).

Kriminalvårdens uppdrag

Kriminalvårdens viktigaste mål är att alla deras insatser ska hjälpa den intagne att inte återfalla i brottslighet efter frigivning (Kriminalvården 2015-04-24a). Kriminalvårdens uppdrag är också att hjälpa den individ som sitter i fängelse att kunna återanpassas till samhället efter frigivning, samtidigt som man försöker motverka de senare konsekvenser som kan uppträda i individens liv till följd av

² Fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande *Påföljd för brott* har för denna uppsats eftersökts, men dessvärre inte hittats. Därmed används en andrahandskälla i detta fall.

inlåsningen. Exempelvis genom arbets- och utbildningsmöjligheter samt tillgång till olika behandlingsprogram, arbetar Kriminalvården för att minska antalet återfall i kriminalitet efter frigivning (Kriminalvården 2015-04-24a). Vidare värnar Kriminalvården om en "(...) human människosyn och om klienternas integritet och rättssäkerhet" (Kriminalvården 2015-04-24b). Kriminalvården menar att de intagna ska vara bättre rustade att klara av ett liv utan kriminalitet när de frigges, än vad de var innan de blev intagna i fängelset. Detta kallar Kriminalvården "Bättre ut" (a a).

Lagstiftning

Fängelselag (2010:610) är en av de lagstiftningar som ligger till grund för Kriminalvårdens verksamhet och det är även denna lagstiftning som innehåller bestämmelser om utförandet av fängelsestraffet. I 1 kap. 4 § Fängelselag (2010:610) redogörs för att varje intagen i fängelse ska bemötas med respekt för sitt människovärde, men också med förståelse för de särskilda svårigheter som kan vara förenade med frihetsberövandet. I samma kapitel, 5 §, står beskrivet att fängelsestraffet ska utformas på ett sådant sätt att den intagnes anpassning i samhället underlättas, men också att negativa följder av fängelsestraffet aktivt ska motverkas. I samma paragraf menar man att fängelsestraffet ska inriktas på åtgärder som ämnar att förebygga återfall i brott.

I Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om fängelse (KVFS 2011:1) 26 §, beskrivs att en verkställighetsplan ska upprättas för varje intagen individ efter hans eller hennes specifika omständigheter. Verkställighetsplanen ska vara utformad på ett sådant sätt att den förbereder individen inför frigivningen. I 30 § beskrivs att denna verkställighetsplan ska vara upprättad inom 30 dagar från det att den intagne har skrivits in i fängelset.

TIDIGARE FORSKNING

Ända sedan Sampson och Laubs uppföljningsstudie av 500 kriminella och 500 laglydiga manliga individer publicerades år 1993, har konceptet turning points fått mycket uppmärksamhet inom forskning världen över (Carlsson 2011, s. 1). Tidigare forskning kring vändpunkter har till stor del inriktat sig på betydelsen av faktorer såsom arbete, giftermål och militärtjänstgöring för att en individ ska upphöra med brottslighet (se exempelvis Uggen 2000; Warr 1998). Jag har dock inte funnit lika mycket tidigare forskning som fokuserar på fängelsestraffet som en eventuell vändpunkt, än mindre svensk forskning kring ämnet. Nedan redogörs för den tidigare forskning, indelat i internationell forskning samt svensk forskning, som jag har funnit och som är av störst relevans för studiens frågeställningar samt intervjuresultat. En del av nedan tidigare forskning har fokuserat på ungdomar i sina studier. Jag har dock valt att inkludera denna typ av forskning i uppsatsen på grund av dess relevans för aktuell studie samt för att se om dessa resultat kan överföras på denna studie, som har vuxna individer som sin målgrupp.

Till största del har den tidigare forskningen nedan hittats och valts ut genom olika sökningar på Internet, främst via Malmö högskolas söktjänst Summon. Sammanfattningsrapporten *Utvärdering av Kriminalvårdens behandlingsprogram* (Lardén 2014) har påträffats genom sökning på Kriminalvårdens hemsida

(www.kriminalvarden.se). Riksrevisionens två granskningsrapporter (2009; 2015) har hittats på Riksrevisionens hemsida (www.riksrevisionen.se) genom att skriva in ”återfall i brott” i sökrutan uppe till höger. Laub och Sampsons studie har återfunnits främst i boken *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70* (Laub & Sampson 2003).

Internationell forskning

Sedan år 1987 har Sampson och Laub varit delaktiga i ett longitudinellt projekt som bygger på makarna Eleanor Glueck och Sheldon Gluecks studie *Unraveling Juvenile Delinquency* (1950). I makarna Gluecks datamaterial återfinns 500 kriminella och 500 laglydiga manliga individer, alla i åldern 10-17 år och födda mellan åren 1924 och 1932. De 1 000 individerna kommer alla från Boston, USA, och matchar varandra när det handlar om ålder, etnicitet, IQ och socioekonomisk status. Makarna Glueck samlade in data från dessa individer vid tre tillfällen mellan åren 1940 och 1965 – först när deltagarna var 14 år, därefter när de var 25 år och slutligen vid 32-års ålder (Laub & Sampson 2003, ss. 5, 61-62; Sampson & Laub 1993, s. 1; Sampson & Laub 2005a, s. 166). Under en period av sex år (1987-1993) arbetade Laub och Sampson (2003, s. 5) med det kvantitativa datamaterialet och tog, mot bakgrund av materialet, fram teorin om åldersgraderad informell social kontroll (teorin redogörs vidare för under avsnittet teoretiska utgångspunkter). Teorin lanserades först i och med publikationen av boken *Crime in the making: Pathways and turning points through life* år 1993 (Sampson & Laub 1993). Tio år senare lanserades boken *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*, i vilken Laub och Sampson (2003) kombinerar det kvantitativa datamaterialet med kvalitativa intervjuer. Författarna genomförde 52 stycken uppföljningsintervjuer med män från Gluecks ursprungliga studie, när männen var omkring 70 år gamla. Genom intervjuerna ville författarna få en djupare förståelse för varför individer fortsätter att begå brott eller upphör med brottslighet (Laub & Sampson 2003, ss. 9-10).

I Laub och Sampsons (2003, s. 188) studie menar flera deltagare att fängelsestraffet inte har varit en vändpunkt för dem. En respondent menar att fängelset istället är en plats där intagna ges möjlighet att utveckla sina kriminella färdigheter. Respondenten menar även att om en förändring i de intagnas liv ska uppstå, får man själv ta tag i situationen och försöka förändra sin livssituation inne i fängelset (a a). Andra respondenter menar tvärtom att livet är lättare i fängelset än ute på gatan. En respondent berättar också att hans senaste fängelsestraff förändrade honom – under detta fängelsestraff kom han till insikt och insåg att han ville förändra sitt liv (Laub & Sampson 2003, ss. 190-191). Slutligen beskriver en respondent hur hans systers bortgång blev hans vändpunkt. Han satt i fängelset när han fick beskedet att hans syster var döende och fick därmed åka till sjukhuset och träffa henne. Väl på sjukhuset lovade mannen sin syster att aldrig mer hamna i ”trubbel” igen. Han menar att han sedan dess inte har återfallit i brottslighet (Laub & Sampson 2003, s. 177).

Tina L. Freiburger och Brian M. Iannacchione (2011, s. 370) menar att få studier har undersökt fängelsestraffets betydelse för att minska återfall i brottslighet. I en egen studie har de därför undersökt om individer som avtjänar fängelsestraff är mindre benägna att återfalla i brottslighet efter frigivning jämfört med de som får olika samhällspåföljder. I studien kontrollerar de även för en rad andra faktorer som kan ha en påverkan på återfall i brottslighet, såsom ålder, giftermål och kön. Studien innehåller data från totalt 413 fall av narkotika- eller egendomsbrott som

skedde i ett delområde i Pennsylvania, USA, mellan åren 2000 och 2003 (Freiburger & Iannacchione 2011, ss. 371-372).

Studiens resultat påvisar att fängelsestraffet varken avskräcker narkotika- eller egendomsbrottslingar. Resultatet påvisar också att fängelsestraffet inte har någon betydelse varken för sannolikheten att återfalla i brott eller för svårighetsgraden i återfallet. Istället påvisar resultatet att ålder och giftermål är de två faktorer som främst minskar risken för återfall i brott bland denna målgrupp. Slutligen fann man i studien att fängelsestraffet ledde till en signifikant större minskning i svårighetsgraden för återfallet bland narkotikabrottslingar än för egendomsbrottslingar. Dock menar författarna att fängelsestraffet inte är särskilt effektivt varken för narkotika- eller egendomsbrottslingar (Freiburger & Iannacchione 2011, ss. 369, 377).

Michaela Soyer (2013, s. 91) menar att faktorer såsom giftermål, arbete och föräldraskap ofta blir utnämnda som vändpunkter kopplat till desistance samt att fängelsestraffet ofta tvärtom ses som en händelse som begränsar framtida möjligheter för individen, exempelvis chansen att få ett arbete eller en bostad. I en amerikansk studie undersöker därför Soyer om fängelsestraffet kan fungera som en vändpunkt för individen, trots den negativa inverkan på livsförloppet som fängelsevistelsen förväntas ha (a a). Soyer (2013, s. 92) har för studien, genom deltagande observation och intervjuer, under tre års tid följt 23 ungdomar i åldern 15-18 år från Boston och Chicago, USA.

Soyer (2013, ss. 91, 104-105) menar att fängelsestraffet, sett från ett livsförloppsperspektiv, formellt uppfyller kraven på att vara en vändpunkt genom att erbjuda intagna möjligheten att utveckla nya positiva vanor genom utbildnings- och arbetsmöjligheter, behandlingsprogram samt tillgång till terapeuter. Studiens resultat påvisar på samma sätt att ungdomarna upplever fängelsestraffet som en vändpunkt, men samtidigt upplever de att fängelsestraffet är en avskild upplevelse som inte har någon direkt koppling till deras hemmamiljö, dit de ska återvända efter frigivning. Författaren menar därför att fängelsestraffet, även om de intagna uppmuntras att göra fängelsevistelsen till en vändpunkt, genom sin bestraffande anda har en begränsad effekt för att den intagne individen verkligen ska fullfölja den positiva förändringen när han eller hon frigges från fängelset. Detta innebär att individerna inte lyckas utveckla de livslånga strategier som kan behövas för att de ska upphöra med brottslighet efter frigivning (a a).

På samma sätt som i Soyers studie, har Peter J. Ashkar och Dianna T. Kenny (2008, ss. 584, 595-596) i en australiensisk studie undersökt 16 unga mäns upplevelser av fängelsestraffet som en eventuell positiv händelse. Studiens resultat menar att fängelsestraffet placerar den intagne i ett läge som öppnar upp för positiv förändring, men att fängelsestraffet misslyckas med att förändra individen på grund av en fängelsemiljö som, enligt de unga männen, präglas av mobbning och missbruk. Samtidigt menar de unga männen att otillräckliga behandlingsprogram och brist på avskräckning gör dem oförmögna att leva sig in i en positiv förändring för framtiden. Författarna menar att studiens resultat pekar på att fängelsestraffet som ensam händelse svårligen kan ha en positiv inverkan på återfallsrisken i brottslighet (a a).

Mark W. Lipsey (2009, s. 143) har genom en metaanalys undersökt vilka insatser som mest effektivt minskar risken för återfall i brottslighet bland

ungdomsbrottslingar. Studiens resultat visar att insatser som fokuserar på rådgivning och färdighetsträning är mest effektiva för att minska återfall i brottslighet och därmed ge individerna de verktyg som krävs för att uppnå desistance. De insatser som istället karaktäriseras av tvångsövervakning, avskräckning eller olika former av kontroll och disciplin, är mindre effektiva för att få en individ att upphöra med brottslighet (Lipsey 2009, s. 143).

I en litteraturoversikt undersöker Amy E. Lerman och Joshua Page (2012, s. 504) betydelsen av fängelsepersonalen för att skapa en god fängelsemiljö. Författarna menar att fängelsepersonal har en central roll i att skapa en god atmosfär för de intagna i fängelse. De menar också att fängelsepersonalen är de som ska se till att nya policys efterlevs och implementeras, allt för att förbättra fängelsemiljön för de intagna. Litteraturoversikten resulterar i slutsatsen att det är av stor vikt att fängelsepersonalen har en vilja av att jobba framåt med exempelvis nya behandlingsprogram, för att dessa program ska ha en möjlighet att verka framgångsrika (a a).

Svensk forskning

I en svensk sammanfattningsrapport har man utvärderat om återfallsrisken i brottslighet skiljer sig åt mellan intagna som har fullföljt behandlingsprogram inom Kriminalvården och jämförelsegrupper som inte har fullföljt något behandlingsprogram i Kriminalvårdens regi. Innehållet i utvärderingen bygger på utvärderingsrapporter som har publicerats mellan åren 2009 och 2013 (Lardén 2014, ss. 2, 8). I sammanfattningsrapporten beskriver man att missbruk (narkotika-, alkohol- eller blandmissbruk) var det vanligaste identifierade problemet hos Kriminalvårdens klienter under år 2013 – närmare 70 procent av alla intagna klassificerades som missbrukare (Lardén 2014, s. 6). I rapporten har man utvärderat nio av Kriminalvårdens behandlingsprogram, men för denna uppsats kommer enbart utvärderingsresultatet kring 12-stegsbehandlingen³ att iakttas (Lardén 2014, ss. 9-10)⁴. Detta eftersom 12-stegsbehandlingen är det enda av de nio behandlingsprogram som återfinns i respondenternas berättelser för denna studie.

För rapporten har man studerat 1 411 individer som fullföljt 12-stegsbehandlingen, 2 848 individer som blivit behandlade genom programmet samt en jämförelsegrupp på 7 962 individer som inte genomgått behandlingen (Lardén 2014, s. 13). ”Endast ett program, 12-stegsprogrammet, kunde påvisa statistiskt säkerställda minskade återfall efter behandling när man tittade på alla klienter som påbörjat behandling” (Lardén 2014, s. 14). Vidare beskrivs i rapporten att en tidig start på den intagnes behandling, samt att behandlingen anpassas efter individernas olika förutsättningar, är en viktig framgångsfaktor för att minska återfallsrisken i kriminalitet (Lardén 2014, s. 16).

Riksrevisionen⁵ har i två rapporter (2009; 2015) granskat Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brottslighet. Bland annat har rapporterna granskat de

³ ”Ett behandlingsprogram för drog- och alkoholmissbrukande klienter. (...) Programmet har en andlig dimension och bygger på tron på en ’högre makt’” (Kriminalvården 2015-05-19a).

⁴ De åtta resterande behandlingsprogrammen är *Våga välja*, *Prism* (Programme for Reducing Individual Substance Misuse), *One to one*, *Brotts-Brytet*, *ART* (Aggression Replacement Training), *ETS* (Enhanced Thinking Skills), *Idap* (Integrated Domestic Abuse Programme) och *ROS* (Relation Och Samlevnad) (Lardén 2014, ss. 9-10).

⁵ ”Riksrevisionens uppdrag är att granska vad statens pengar går till och hur effektivt de används” (Riksrevisionen 2015-05-13).

intagnas verkställighetsplanering, vilken ska upprättas inom en månad från det att individen blivit intagen i fängelse. Ofta är det den intagnes kontaktperson som upprättar planen och verkställighetsplanen ska innehålla målformuleringar inför individens frigivning samt exempelvis om han eller hon ska genomgå behandlingsprogram under fängelsevistelsen (Riksrevisionen 2009, ss. 53-54). För denna studie har ingen direkt fråga om verkställighetsplanering ställts under intervjuerna med de sju respondenterna (se bilaga 3). Denna forskning har trots det inkluderats i uppsatsen då den visar på betydelsen av fängelsepersonalens, framförallt kontaktpersonens, engagemang exempelvis inför den intagnes frigivning.

I rapporten från år 2009 har Riksrevisionen granskat 493 klienters verkställighetsplanering (Riksrevisionen 2009, s. 21). Resultatet visar att ungefär 20 procent av klienterna saknar en sådan plan. Samtidigt visar resultatet att endast 56 procent av alla planer fastställdes i tid samt att i 38 procent av fallen så saknades målformuleringar (Riksrevisionen 2009, ss. 9, 57-58). Avsaknaden av målformuleringar kan försvåra kontaktpersonens arbete med den intagne och försvårar även möjligheten att följa upp den intagnes utveckling (Riksrevisionen 2009, s. 9). I den andra rapporten, som nyligen har utkommit (2015), menar man dock att 90-95 procent av klienterna i fängelse idag har en fastställd verkställighetsplan. Dock menar man samtidigt att det idag är vanligt att personal inom Kriminalvården uppmanar den intagne att själv kontakta exempelvis socialtjänsten eller vården inför frigivning (Riksrevisionen 2015, ss. 59, 61). Det beskrivs dock vara svårt för en individ som har ett missbruk eller lider av psykisk ohälsa att ensam ta sig an en sådan uppgift inne i fängelset (a a).

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Detta avsnitt redogör för studiens två teoretiska utgångspunkter. Dels diskuteras Laub och Sampsons (1993; 2003) teori om åldersgraderad informell social kontroll (age-graded theory of informal social control), dels redogörs för en kortfattad, generell teoretisk diskussion kring desistance.

Laub och Sampsons (1993; 2003) teori om helhet (teorin om hela livsförloppet) kommer inte att vara utgångspunkt för denna studie. Denna uppsats kommer att använda teorin, framförallt diskussionen kring turning points, för att analysera utvalda delar av intervjupersonernas livshistoria (med fokus på tiden för deras fängelsestraff). Teorin om åldersgraderad informell social kontroll kommer dock att beskrivas relativt utförligt nedan – detta för att du som läsare ska få ett helhetsperspektiv och bättre förstå bakgrunden till diskussionen kring turning points (a a).

Teorin om åldersgraderad informell social kontroll

I boken *Crime in the making: Pathways and turning points through life* utvecklade Sampson och Laub (1993) ett teoretiskt ramverk – teorin om åldersgraderad informell social kontroll – som bygger på datamaterial från den klassiska studien *Unraveling Juvenile Delinquency* (1950), framtagen av Sheldon Glueck och Eleanor Glueck, Harvard University (se tidigare forskning för mer information om denna studie). Teorin om åldersgraderad informell social kontroll utvecklades därefter tio år senare genom den nya boken *Shared beginnings*,

divergent lives: Delinquent boys to age 70, efter att flera frågetecken lämnats obesvarade i den tidigare boken (Laub & Sampson 2003).

”We believe that a life course perspective offers the most compelling and unifying framework for understanding the processes underlying continuity (persistence) and change (desistance) in criminal behavior over the life span” (Sampson & Laub 2004, s. 296). Ur ett livsförloppsperspektiv syftar därmed teorin om åldersgraderad informell social kontroll till att identifiera faktorer som dels leder till upprätthållandet av brottsligt beteende, dels leder till upphörandet av brottslig aktivitet (a a).

I den första boken från år 1993 ämnar teorin att förklara antisocialt beteende i barndomen, ungdomsbrottslighet samt brottslighet i tidig vuxen ålder. Sampson och Laub menar att övergången till (tidig) vuxen ålder för med sig nya former av social kontroll, exempelvis giftermål och militärtjänstgöring, men även potentiella vändpunkter som sträcker sig betydligt längre fram i livet än under ungdomsåren enbart (Laub & Sampson 2003, s. 5; Sampson & Laub 2005b, s. 15). Teorin om åldersgraderad informell social kontroll har utvecklats genom vissa influenser från Travis Hirschis klassiska kontrollteori – teorin om sociala band (1969). Precis på samma sätt som i Hirschis teori, har Sampson och Laub i sin teori lagt stor vikt vid individens band till samhället – när individens band till samhället är svaga eller brutna, desto större är sannolikheten att individen begår brottsliga handlingar. I Sampson och Laubs teori har även fästs stor vikt vid betydelsen av den informella sociala kontrollen, vilken handlar om individens band till exempelvis arbete, familj och skola. Skillnaden mellan Hirschis teori och teorin om åldersgraderad informell social kontroll är att den senare sträcker sig genom individens hela liv, även bortom ungdomsåren, som Hirschis teori främst inriktar sig på (Hirschi 2002/1969; Laub & Sampson 2003, ss. 5-6; Sampson & Laub 2005b, s. 15). Även Michael R. Gottfredson och Hirschis (1990) diskussion om vikten av god föräldrauppfostran för att producera självkontroll genom hela livet (stabil över hela livet) ligger till grund för teorin om åldersgraderad informell social kontroll. Sampson och Laub har i sin teori använt detta familjeperspektiv, men har samtidigt gett diskussionen en mer longitudinell syn – genom deras teori vill de fokusera på hur individer förändras genom hela livsförloppet samt hur olika händelser påverkar kriminellt beteende i vuxen ålder (Gottfredson & Hirschi 1990; Sampson & Laub 1993, ss. 1-2).

I boken från år 2003 utvecklade Laub och Sampson sin teori. I den tidigare boken såg författarna den informella sociala kontrollen som den främsta förklaringen till varför människor begår brott eller upphör med brottslighet. Nu utvecklade man teorin genom att även ta hänsyn till det mänskliga valet – författarna menar att det mänskliga valet är viktigt att ta hänsyn till i ett livsförloppsperspektiv eftersom individer gör olika val genom livet och är på så vis aktiva i skapandet och utvecklingen av sina egna liv (Laub & Sampson 2003, ss. 38, 292). På samma sätt tar man i den uppdaterade versionen av teorin även mer hänsyn till den formella sociala kontrollen, exempelvis genom fokus på fängelset och fängelsestraffet (a a).

Vidare menar Sampson och Laub (1993, s. 8) att två koncept ligger till grund för analysen av livsförloppet genom deras teori: *trajectories* och *transitions*. En trajectory är en väg eller linje av utveckling i individens liv och är något som inte sker plötsligt utan utvecklas med tiden. Exempel på trajectories är individens

arbetsliv, kriminella livsstil eller föräldraskap. Detta koncept handlar om långtidsmönster av ett beteende och inom detta långtidsmönster finns övergångar, så kallade transitions. Transitions handlar om händelser i livet såsom det första giftermålet eller det första arbetet och utvecklas under en kortare period. Detta senare koncept handlar om händelser som förändrar livet plötsligt, till skillnad från trajectories som innebär en längre utvecklingsperiod (Sampson & Laub 1993, s. 8). Sammankopplingen av trajectories och transitions kan generera turning points – en förändring i individens livsförlopp. Exempelvis kan det första giftermålet ändra individens väg eller riktning i livet genom att individen upphör med kriminalitet i och med giftermålet. Därmed ändras individens livsbana och en vändpunkt kan ha uppstått i individens liv (a a). Vändpunkter spelar en central roll i teorin om åldersgraderad informell social kontroll och är viktiga verktyg för att bättre förstå stabilitet och förändring i mänskligt beteende genom livsförloppet. Vändpunkter är därmed viktiga fenomen att ta hänsyn till när man forskar kring individers livsförlopp eller delar av deras livsförlopp (Laub & Sampson 2003, s. 35; Sampson & Laub 1993, s. 240). Vad som beskrivs vara viktigt om institutionella eller strukturella vändpunkter är att de alla, i olika grad, involverar: ”(...) (1) new situations that ”knife off” the past from the present, (2) new situations that provide both supervision and monitoring as well as new opportunities of social support and growth, (3) new situations that change and structure routine activities, and (4) new situations that provide the opportunity for identity transformation” (Sampson & Laub 2005b, ss. 17-18).

Laub och Sampson (2003, s. 39) menar att vändpunkter är viktiga faktorer att ta hänsyn till för att förstå förändring i kriminell aktivitet. Vidare menar författarna att vändpunkter ofta är narrativa koncept samt retrospektiva konstruktioner – vändpunkter är något som individerna ofta förstår först i efterhand har förändrat deras livsbana (a a). Slutligen menar de även att konceptet vändpunkt, trots att en vändpunkt kan vara både positiv och negativ, oftare återfinns i studier om desistance än i de studier som undersöker varför individer fortsätter att begå brott (Laub & Sampson 2003, ss. 40, 175). Konceptet vändpunkt är därmed av största relevans för aktuell studie, dels på grund av dess inriktning mot fängelsestraffet som eventuell vändpunkt, dels eftersom intervjuerna i största grad tillåter retrospektiva konstruktioner (framförallt eftersom tidigare intagna är målgruppen).

Inom ramen för teorin om åldersgraderad informell social kontroll diskuterar författarna även betydelsen av fängelsestraffet för fortsatt brottslighet eller desistance. Sampson och Laub (1993, ss. 163, 165) menar att fängelsestraffet kan verka avskräckande eller åtminstone reducera frekvensen av framtida brottslighet. De menar dock även att fängelsestraffet kan reducera möjligheterna för individen att exempelvis få ett stabilt arbetsliv efter frigivning. Därmed menar de att fängelsestraffet också kan ha en indirekt inverkan på återfall i brottslighet: ”Therefore, even if the direct effect of incarceration is zero or possibly even negative (that is, a deterrent), its indirect effect may well be criminogenic (positive) (...)” (Sampson & Laub 1993, s. 168).

Författarna menar vidare att kriminologisk forskning ofta ser desistance som ett frivilligt beslut. De menar dock att många brottslingar upphör med kriminalitet ofrivilligt, exempelvis genom dödsfall, skador eller fängelsestraff (Laub & Sampson 2003, s. 20). Laub och Sampson menar därför att fängelsestraffet är en faktor som behöver tas hänsyn till i studier kring fortsatt brottslighet eller

desistance (Laub & Sampson 2003, s. 20). Samtidigt menar de att fängelsestraffet idag har blivit än mer viktigt att fortsätta forska kring framförallt på grund av ökade fängelsepopulationer (Laub & Sampson 2003, s. 51). De ställer frågan: "Do criminal justice sanctions, especially incarceration, foster recidivism or help lead to the termination of offending?" (a a).

Slutligen menar Laub och Sampson (2003, s. 145) att individer upphör med brottslighet tack vare en kombination av individuella handlingar (det mänskliga valet), den situationella kontexten (miljön som individen agerar i) samt strukturella influenser som är sammankopplade med institutioner såsom fängelset. Ett viktigt inslag i processen att upphöra med brottslighet är att individen får en distansering till hans eller hennes nuvarande miljö samt att istället erbjuda honom eller henne ett nytt perspektiv för framtiden – författarna menar att institutioner såsom fängelset innehar denna potential (a a).

Desistance

Åldern beskrivs ofta vara den bidragande faktorn till att individer slutar att begå brott – ju äldre en individ blir, desto mindre brott begår han eller hon. Frank J. Porporino (2010, s. 71) menar att denna hypotes om ålderns relevans ger en ofullständig förklaring till varför individer slutar att begå brott. Han menar att denna förklaring inte egentligen ger kunskap om vad som egentligen får individer att uppnå desistance – handlar det om externa faktorer såsom sociala relationer eller handlar det om interna faktorer såsom vilja till förändring (a a)? Porporino (2010, s. 72) menar vidare att transitions har störst betydelse när de inträffar vid en tidpunkt i livet då individen är redo för händelsen. Detta skulle kunna innebära att ett fängelsestraff (som enskild händelse) har störst betydelse om det inträffar vid en tidpunkt i livet då den intagne är redo att förändra sin livsstil (a a). Författaren menar generellt att rättsväsendet, exempelvis genom personal i fängelset, bör fokusera mer på att stödja klienterna så att de uppnår desistance, än på att försöka "bota" dem (Porporino 2010).

Christoffer Carlsson och Karl-Magnus Carlsson (2010, s. 166) menar att desistance bör ses som en process snarare än en specifik händelse – en process som ständigt bearbetas av individen och som innebär att individens brottsliga aktivitet gradvis minskar. Vidare menar de att desistance kan vara ett svårt fenomen att "fånga" i empirisk data. Detta beroende på att en individ, enbart på grund av det faktum att han eller hon inte har blivit lagförd för ett nytt brott under lång tid, inte helt säkert har uppnått desistance. De menar att detta dock skulle kunna bero på desistance, men även på en högre grad av skicklighet i utförandet av kriminella handlingar (a a).

Carlsson och Carlsson (2010, s. 166) menar att begreppet turning points "(...) can help us bring clarity in the messy, complex life-course of any given individual, and help us single out those processes that seem to be more important than others when it comes to desistance from crime". Slutligen menar de att inte enbart de vändpunkter som leder till desistance är viktiga att studera – det är även relevant att studera de negativa vändpunkter som leder individen in i fortsatt brottslighet efter en tids uppehåll (a a).

METOD

I detta avsnitt redogörs för valet av den kvalitativa metoden för denna studie samt några av denna metods förtjänster och begränsningar. Studiens sju respondenter kommer här även kort att presenteras med fingerade namn (se tabell 1) och därefter beskrivs tillvägagångssättet för insamlandet av empiriskt material. Avsnittet avslutas med en redogörelse för den valda analysmetoden för studien – den narrativa analysmetoden.

Denna studie syftar till att framställa en skildring av verkligheten snarare än att generalisera resultatet till en hel population. På samma sätt menar Barbara Czarniawska (2004, s. 49) att ”[a]n interview is not a window on social reality but it is a part, a sample of that reality”.

Kvalitativ metod

För denna studie har ett induktivt angreppssätt valts, vilket innebär att studien, genom det insamlade empiriska materialet, syftar till att framställa en skildring av verkligheten. Ett induktivt angreppssätt genererar ofta teorier på grundval av det insamlade empiriska materialet, men för denna studie används istället teorin som ett verktyg för att beskriva samt analysera den verklighet och de berättelser som respondenterna har återgett för studien (Bryman 2011/2008, s. 28). Det deduktiva angreppssättet, som har valts bort för denna studie, innebär tvärtom ofta att man utgår från en hypotes ”(...) som ska underkastas en empirisk granskning” (Bryman 2011/2008, s. 26). Uwe Flick (2002, s. 2) menar samtidigt att ett induktivt angreppssätt på ett bättre sätt än ett deduktivt tillvägagångssätt kan fånga upp variationen av olika livsvärldar samt olika perspektiv på händelser. Detta är av stor vikt för denna studie, då det är respondenternas egna berättelser kring och perspektiv på fängelset och fängelsestraffet som står i fokus.

Vidare är det induktiva angreppssättet ofta förknippat med kvalitativ forskning och det är därmed den kvalitativa metoden som är central för denna studie (Bryman 2011/2008, s. 29). Syftet med denna studie är att se till de upplevelser som respondenterna har av fängelset och fängelsestraffet. Ett kvantitativt angreppssätt hade genererat begränsat med information om respondenternas innersta tankar och känslor – istället hade en kvantitativ metod genererat mer generell information samt kvantitet (Bryman 2011/2008). Tony Evans och Patti Wallace (2008, s. 487) beskriver samtidigt hur forskning kring fängelset ofta är av kvalitativ art, då forskningen försöker nå ganska svårtillgängliga känslor, upplevelser och tankar. Den kvalitativa metoden valdes för denna studie för att bättre kunna uppfatta respondenternas subjektiva verklighet på samma sätt som de gör – att se på fängelset och fängelsestraffet med deras ögon (Bryman 2011/2008, ss. 371-372).

Fortsättningsvis menar Jaber F. Gubrium och James A. Holstein (1997) att det inom kvalitativ forskning finns fyra traditioner: naturalism, etnometodologi, emotionalism och postmodernism. Denna studie har intagit positionen av *emotionalism*, vilket innebär att studien försöker att nå respondenternas innersta upplevelser och känslor kring fängelsestraffet: ”The aim is to really get ”inside”, to the hidden ”wellsprings” of the natural” (Gubrium & Holstein 1997, s. 59). Denna studie ämnar därmed att nå respondenternas subjektiva verklighet. För att på bästa sätt kunna nå respondenternas innersta upplevelser och erfarenheter av fängelsestraffet, valdes den semistrukturerade intervjun för att samla in det

empiriska materialet. Den semistrukturerade intervjun valdes eftersom den dels tillåter intervjuaren att utgå från vissa centrala frågor, dels möjliggör för respondenten att styra intervjun på det sätt som han eller hon vill (Bryman 2011/2008, s. 415). Intervjuerna för studien karaktäriseras även av den narrativa intervjun, vilken valdes på grund av dess fokus på de historier samt kopplingen mellan olika historier som respondenterna återger under samtalet (Kvale & Brinkmann 2009, ss. 169-171).

Den semistrukturerade och narrativa intervjun

En semistrukturerad intervju innebär att intervjuaren utgår från en intervjuguide som innehåller vissa specifika frågor och teman men som även öppnar upp för följdfrågor (Bryman 2011/2008, s. 415). På samma sätt har intervjuguiden utformats för denna studie (se bilaga 3) – intervjuguiden innehåller konkreta frågor, men är formulerad på ett sådant sätt att följdfrågor kan uppstå naturligt. För varje enskild intervju anpassades frågorna och min delaktighet som intervjuare efter respondentens berättelser. Detta innebär att under en del intervjuer användes intervjuguiden i väldigt liten utsträckning samtidigt som en del av de andra intervjuerna krävde ett större nyttjande av intervjuguiden. Den semistrukturerade intervjun valdes för denna studie på grund av dess flexibilitet, vilket innebär att respondenten har möjlighet att styra intervjun i den riktning som han eller hon vill, utan att ämnet som intervjun kretsar kring förbigås i för stor utsträckning (a a). Anne Ryen (2004, s. 55) menar på samma sätt att det är viktigt att respondenten får prata på under intervjun, utan att styras för hårt av intervjuaren eller ordningsföljden i intervjuguiden.

”Narrativa intervjuer koncentrerar sig på de historier som intervjupersonerna berättar, på intrigen och strukturen i dem” (Kvale & Brinkmann 2009, s. 169). Dessa historier kan antingen lockas fram av intervjuaren genom olika frågor, men kan även dyka upp spontant under samtalet (a a). På samma sätt försökte jag under intervjuerna (med hjälp av frågor i intervjuguiden) att dels locka fram respondenternas historier om och upplevelser av deras fängelsestraff, dels öppna upp för att respondenterna mer fritt skulle återge sina historier utan några konkreta frågor under samtalet (a a). Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009, s. 171) menar vidare att intervjuaren under en narrativ intervju med fördel kan ställa frågor exempelvis om en period i en institution – i denna studies fall frågor kring fängelsestraffet. Genom narrativa intervjuer kan intervjuaren få tillgång till en specifik händelse och/eller en specifik episod som är av relevans för studien, men intervjuformen öppnar även upp för tillgången till respondentens livshistoria, eller delar av den, från hans eller hennes eget perspektiv (a a). Eftersom intervjuerna för denna studie har eftersträvat att få respondenterna att berätta om deras innersta upplevelser och erfarenheter av deras fängelsestraff (och kopplingen mellan dessa), har den narrativa intervjun varit ett självklart val för studien (a a).

Kritik mot vald metod

Trots det faktum att den kvalitativa metoden är mest fördelaktig för denna studie, finns det några nackdelar med denna metod. Möjligtvis hade en kombination av kvantitativ och kvalitativ datainsamlingsmetod genererat ett resultat som bättre hade kunnat generaliseras till en hel population än vad aktuell studie, med enbart sju intervjuer, kan åstadkomma (Bryman 2011/2008, s. 369). Carl Martin Allwood (2004, s. 20) menar att en ”icke-generalisering” leder till frågan vad ”(...) icke-generalisering innebär och vilken verklighetssyn som är kopplad till en sådan position”. Laub och Sampson (2003, s. 9) kombinerar i sin forskning ett

kvantitativt datamaterial med kvalitativa uppföljningsintervjuer som genomförts med 52 män (se tidigare forskning). Författarna menar att styrkan i deras studie är just denna kombination av den kvalitativa och kvantitativa metoden (Laub & Sampson 2003, s. 9).

Ytterligare kritik mot den kvalitativa metoden är att forskaren ofta gör en subjektiv bedömning av sin datainsamling samt att resultatet ofta bygger på forskarens uppfattning om vad som är viktigt för studien eller inte (Bryman 2011/2008, s. 368). För denna studie har jag som forskare försökt att hålla mig så objektiv och neutral som möjligt, för att på bästa möjliga sätt låta respondenternas egna berättelser och upplevelser få styra resultatet. Dock, genom intervjuguiden (se bilaga 3) ställdes konkreta frågor till respondenterna om fängelsepersonalens och behandlingsprogrammets (i fängelset) betydelse och dessa faktorer eventuella inverkan på fängelsestraffet som eventuell vändpunkt. Detta är ett medvetet val då tidigare forskning (se avsnittet tidigare forskning) har påvisat att dessa två faktorer är av betydelse för de intagnas upplevelser av fängelset och fängelsestraffet. Dock har intervjuguiden även öppnat upp för respondenterna att fritt beskriva andra faktorer som kan ha haft betydelse för deras upplevelser av fängelsestraffet. Dessa riktade, konkreta frågor kan ha påverkat respondenterna i en viss riktning under intervjun, men att kombinera riktade frågor med öppna frågor påvisar trots allt en medvetenhet om en eventuell påverkan, samt ett försök till att minimera dess eventuella konsekvenser.

Slutligen kan det vara svårt att replikera en kvalitativ undersökning, detta eftersom en sådan undersökning ofta är relativt ostrukturerad (Bryman 2011/2008, ss. 368-369). Intervjuerna för denna studie är alla unika och ingen är, till innehållet sett, den andre lik. Detta innebär att denna studie är relativt svår (om inte mycket svår) att replikera och göra om vid ett annat tillfälle. Dock, vilket har påpekats tidigare i uppsatsen, är syftet med studien inte att generalisera resultatet eller på annat sätt att replikera studien – syftet är enbart att återge de sju respondenternas egna subjektiva upplevelser av fängelsestraffet och dess eventuella position som vändpunkt (a a).

Validitet och relevans

Enligt Bryman (2011/2008, s. 351) utgör begreppen reliabilitet och validitet en central roll i kvantitativ forskning, men deras funktion är ifrågasatt inom kvalitativ forskning. Validitet handlar om huruvida forskaren genom sin studie verkligen mäter det han eller hon vill mäta (Bryman 2011/2008, s. 163). Dock är mätning inte främsta fokus för denna studie, varför detta kan bli svårt att kontrollera i aktuell studie. Reliabilitet handlar om att resultatet från en studie ska vara detsamma vid upprepade mätningar oavsett vem (vilken forskare) som genomför uppföljningsstudierna (Bryman 2011/2008, s. 161). Detta kan också vara svårt att uppnå i kvalitativ forskning eftersom "(...) det är omöjligt att "frysa" en social miljö och de sociala betingelser som gäller vid en inledande studie för att göra den replikerbar (...)" (Bryman 2011/2008, s. 352).

Martyn Hammersley (1992) menar att *validitet* trots detta utgör en viktig del inom kvalitativ forskning. Han har dock omformulerat begreppet och för Hammersley (1992, s. 72) innebär validitet att en empirisk förklaring måste vara både rimlig och trovärdig: "(...) the assessment of validity involves identifying the main claims made by a study, noting the types of claim these represent, and then comparing the evidence provided for each claim with what is judged to be

necessary, given the claim's plausibility and credibility". Detta innebär att forskaren måste beskriva och bedöma upplevelser och konstruktioner av den sociala verkligheten, vilket också är målet med denna studie – att beskriva och försöka bedöma den konstruktion av den sociala verkligheten som respondenterna återger under intervjuerna (Hammersley 1992, s. 72). Hammersley (1992, s. 69) menar vidare att forskaren inte med säkerhet kan veta att respondenten är uppriktig i sin berättelse eller beskrivning, detta eftersom forskaren inte har någon "(...) independent, immediate and utterly reliable access to reality". Detta innebär att forskaren måste bedöma trovärdigheten i berättelsen på grundval av de belegg som framförs som stöd för berättelsen (a a). En respondents redogörelse kan därmed anses vara valid om den på ett giltigt sätt representerar de aspekter av en händelse som den avser att redogöra för (Bryman 2011/2008, s. 359; Hammersley 1992).

Vidare menar Hammersley (1992, s. 73) att även *relevans* är ett viktigt kriterium inom kvalitativ forskning. Detta innebär att en studies betydelse ska bedömas utifrån forskningens relevans inom området eller ämnet som studien inriktar sig på samt vad studien kan bidra med för området eller ämnet (a a). Det faktum att forskning i ej särskilt stor utsträckning har fokuserat på fängelsestraffet som vändpunkt i svensk kontext, påvisar relevansen av aktuell studie för ämnet. På samma sätt har intervjudeltagarna för studien valts ut på grundval av deras relevans för ämnet.

Urval

För denna studie har Adam, Fredrik, Nils, Mia, Paul, Ola och Simon intervjuats. Samtliga respondenter har kommit i kontakt med genom tre olika lokala KRIS-föreningar⁶.

För att komma i kontakt med intervjudeltagare för studien kontaktade jag först en person inom var och en av de tre KRIS-föreningarna. Detta urval utgjordes av ett målstyrt urval eftersom jag valde att kontakta personer inom föreningarna som hade relevans för studiens forskningsfrågor. Genom det målstyrda urvalet valde jag därmed ut tre personer som även var relevanta i syftet att komma i kontakt med ytterligare intervjudeltagare (Bryman 2011/2008, s. 434). Efter att ha kommit i kontakt med dessa tre personer (två av dessa återfinns som respondenter i studien), kom jag genom dem i kontakt med ytterligare fem personer som har intervjuats för studien. Kontakten med dessa fem personer utgjordes av ett snöbollsurval, vilket kännetecknas av att forskaren från början tar kontakt med en relevant person och genom honom eller henne, får kontakt med ytterligare personer som är relevanta för studien (Bryman 2011/2008, s. 196).

Presentation av respondenterna

Genom semistrukturerade intervjuer har jag samtalat med Adam, Fredrik, Nils, Mia, Ola, Paul och Simon. Samtliga har under intervjuerna skildrat sina upplevelser av och erfarenheter från sina fängelsevistelser.

⁶ "Kriminellas Revansch I Samhället, KRIS, är en ideell förening där före detta kriminella och missbrukare hjälper varandra tillbaka in i samhället" (KRIS 2015-05-17). KRIS startade år 1997 med 11 medlemmar – idag uppgår medlemsantalet till cirka 5 000 medlemmar, vilka är fördelade i olika lokala KRIS-föreningar i Sverige. Grundidén inom KRIS är att representanter från föreningen möter upp individer som frigges från fängelsestraff, så kallad *muckhämtning*. Detta för att hjälpa de individer som frigges från fängelse att inte återfalla i kriminalitet och (eventuellt) missbruk. KRIS hjälper dock även individer som inte har avtjänat fängelsestraff (a a).

Respondenterna för denna studie är mellan 30 år och 70 år gamla. Detta innebär att studien får 40 års vidd bland respondenterna vad gäller ålder. När det handlar om respondenternas kön är vidden inte lika uttalad – endast en respondent är kvinna. Samtliga sju respondenter uppger även att de har haft ett missbruk vid något tillfälle i livet, ofta kopplat till deras kriminella handlingar och därmed till fängelsestraffen. Det har främst handlat om alkohol- och drogmissbruk. Nedan, i en tabell, presenteras respondenterna kortfattat.

Tabell 1. Kortfattad presentation av samtliga respondenter.

Namn	Ålder	Antal fängelsestraff	Fängelsestraffens varaktighet	Vad har föranlett fängelsestraffen?
Adam	30-årsåldern	Avtjänat tre fängelsestraff	Mellan tre och nio månader	”Allt från snatteri till rån” (Adam)
Fredrik	30-årsåldern	Avtjänat två fängelsestraff	Två månader vardera	Våldsbrott
Nils	30-årsåldern	Avtjänat ett fängelsestraff	Fyra månader	Våldsbrott
Mia	50-årsåldern	Avtjänat ett fängelsestraff	Två och ett halvt år	Våldsbrott och narkotikabrott
Ola	50-årsåldern	Avtjänat cirka tio till femton fängelsestraff	I snitt mellan sex och åtta månader	Främst egendomsbrott och våldsbrott
Paul	70-årsåldern	Avtjänat sex fängelsestraff	Mellan två och ett halvt år och sju och ett halvt år	Narkotikabrott
Simon	40-årsåldern	Avtjänat tre fängelsestraff	Ungefär tre månader varje gång	Främst egendomsbrott och narkotikabrott

Bortfall

I samband med besöket av en av de tre lokala KRIS-föreningarna, var tanken först att tre individer skulle intervjuas. Dock, vid detta tillfälle, fick en av dessa tre individer förhinder att delta i intervjun och kunde därmed av naturliga skäl inte ingå i studien. I övrigt har inga bortfall förekommit.

Tillvägagångssätt vid empirisk materialinsamling

Samtliga sju respondenter intervjuades enskilt och eftersom intervjuerna genomfördes med medlemmar från tre olika lokala KRIS-föreningar, blev föreningarnas medlemslokaler den mest optimala plats att genomföra intervjuerna på. I deras egna medlemslokaler hoppades jag på att finna en lugn och ostörd plats för intervjuerna samtidigt som respondenterna förhoppningsvis kände sig mer bekväma i dessa lokaler än om intervjuerna skulle ha skett på ett café eller liknande. Det var för mig viktigt att samtliga respondenter skulle känna sig trygga och bekväma under samtalet och de fick därmed själva bestämma var i lokalerna vi skulle sitta och genomföra intervjuerna (Bryman 2011/2008, s. 421).

De tre första intervjuerna med Adam, Fredrik och Nils genomfördes den 20 februari 2015, mellan klockan 09.00 och 12.00. Intervjuerna med Mia och Ola utfördes den 23 februari 2015 mellan klockan 10.00 och 12.00. De två sista intervjuerna, med Simon och Paul, genomfördes den 24 februari 2015 mellan

klockan 10.00 och 12.00. Uppskattningsvis varade varje enskild intervju mellan 30 minuter och 75 minuter. Längden på intervjun baserades helt och hållet på respondentens intresse samt på hur mycket han eller hon själv ville berätta.

De verktyg som jag hade tillhands under intervjuerna var inspelningsutrustning (på dator), penna och anteckningsblock. Eftersom samtliga respondenter godkände att samtalen spelades in på dator, användes inspelningsutrustningen vid varje intervjutillfälle. Under samtals gång antecknade jag dock även stödord, detta för att lättare kunna ställa följdfrågor samt återkoppla till tidigare svar, under intervjuens gång (Bryman 2011/2008). Ryen (2004, s. 56) menar att inspelning av en intervju är ett vanligt sätt att lösa problemet med reproduktion (att samtalet ska konstrueras i efterhand). Hon menar även att det är bra att anteckna vid sidan av inspelningen, om det mot all förmodan efteråt skulle visa sig att det har varit något fel på inspelningsutrustningen (a a). Bryman (2011/2008, s. 431) menar vidare att det är vanligt förekommande att intervjudeltagare fortsätter att berätta sin historia även efter det att inspelningsutrustningen har stängts av. På samma sätt skedde under några av intervjuerna för denna studie och när så skedde, valde jag att anteckna det som sades för hand, istället för att slå på inspelningsutrustningen igen (a a).

Inför varje intervju, presenterade jag mig själv samt berättade även om studien och dess syfte. Jag tydliggjorde även att individernas deltagande i studien är helt frivilligt samt att deras deltagande utgörs av anonymitet. Samtliga respondenter fick även inför varje intervju läsa igenom mitt informationsbrev (se bilaga 1) samt gavs möjlighet att ställa frågor. Alla sju respondenter undertecknade även innan intervjun påbörjades en samtyckesblankett, genom vilken respondenterna gav sitt informerade samtycke till att delta i undersökningen. Detta gjordes för att säkerställa att respondenterna verkligen hade tagit del av all information kring studien innan samtalet satte igång (Bryman 2011/2008, ss. 131-132; Kvale & Brinkmann 2009, ss. 87, 144).

När intervjuerna väl sattes igång, fokuserades samtalen till största del på respondenternas berättelser kring perioderna strax före, under, mellan och strax efter deras olika fängelsevistelser. Detta eftersom dessa episoder är av störst relevans för studien och dess forskningsfrågor. Efter varje avslutad intervju förklarade jag återigen att respondenternas deltagande i studien var frivilligt samt att de kunde kontakta mig även efteråt och ställa frågor eller be om att deras intervju raderas från studien. Jag meddelade även respondenterna att jag gärna skickar uppsatsen till dem efter att den har färdigställts (Bryman 2011/2008, ss. 131-132; Kvale & Brinkmann 2009, ss. 87, 144). På samma sätt menar Ryen (2004, s. 55) att forskaren i ett senare skede bör tacka respondenternas för deras deltagande i studien. När studien är avslutad kommer jag därför att skicka ut uppsatsen samt ett varmt tack till samtliga tre KRIS-föreningar (a a).

Narrativ analysmetod

Den analysmetod som har valts för att analysera aktuell studies intervjuresultat är den narrativa analysmetoden. Den narrativa analysmetoden ämnar att flytta fokus från vad som egentligen har hänt i en individs liv (själva händelsen), till hur individen skapar mening i det som har hänt (Bryman 2011/2008, s. 530). ”Den narrativa analysen lägger fokus på de historier som berättas under en intervju och utarbetar deras strukturer och intriger. Om det inte berättas några historier spontant kan man konstruera en sammanhängande berättelse från de många

episoder som finns utspridda i en intervju” (Kvale & Brinkmann 2009, s. 240). Det faktum att denna studie ämnar att undersöka huruvida respondenterna upplever fängelsestraffet som en vändpunkt eller inte (samt hur de i så fall skapar mening i detta), gör den narrativa analysmetoden passande för denna undersökning. Genom denna analysmetod öppnas även upp för att i uppsatsens analys försöka konstruera en sammanhängande berättelse i de fall då respondenterna eventuellt inte tydligt uttrycker en egen berättelse kring betydelsen av fängelsestraffet. Det faktum att även Laub och Sampson (2003, s. 39) menar att vändpunkter i individens liv ofta är narrativa koncept som konstrueras retrospektivt, gör den narrativa analysmetoden till det självklara valet för studien.

För denna studie har det valts att inte fokusera på respondenternas hela livshistoria utan snarare på de episoder i deras liv då fängelsestraffet har varit aktuellt. På samma sätt fokuserar den narrativa analysmetoden inte alltid på hela livsförloppet – metoden är samtidigt ett bra verktyg för att analysera individens olika livsepisoder samt de kopplingar som finns mellan dessa (Bryman 2011/2008, ss. 531-532). Lois Presser (2009, s. 179) menar på liknande vis att en narrativ (berättelse) ofta refereras till en livsberättelse eller livshistoria. Han menar dock att en narrativ inte är en berättelse om en individs hela livsförlopp utan snarare en subjektiv berättelse om enskilda händelser eller episoder i hans eller hennes liv (a a). Målet med den narrativa analysmetoden är därmed att försöka finna kopplingar mellan olika skeenden och mellan händelser och kontext (Bryman 2011/2008, ss. 531-532; Presser 2009, s. 179). För denna studie har därmed respondenterna fått berätta om sitt/sina fängelsestraff samt om deras upplevelser av fängelsestraffet som eventuell vändpunkt har förändrats från straff till straff (a a).

Forskarens roll och förförståelse

Carlsson (2011, s. 7) menar att intervjuaren under intervjun tenderar att få ”what you ask for”. Detta innebär att intervjuaren, genom att ställa vissa frågor samt att ställa dem på ett visst sätt, kan få respondenten att svara på ett önskvärt sätt. Han menar att Laub och Sampson på detta sätt får vad de efterfrågar i sin studie (2003), eftersom de explicit efterfrågar respondenternas vändpunkter. Vidare, i de fall då respondenten inte själv nämner någon vändpunkt under samtalet, menar Carlsson att intervjuaren ändå på ett flexibelt och försiktigt sätt kan efterfråga detta specifikt (a a). Dock kan även avsaknaden av uttalade vändpunkter från respondentens sida vara en viktig upptäckt i sig. Detta skulle exempelvis kunna påvisa att respondenten inte har upplevt några vändpunkter i livet, eller åtminstone inte har uppmärksammat eller reflekterat över någon sådan övergång i sitt liv (a a).

För denna studie har valts en mellanväg att gå – intervjuguiden är till största del utformad på så vis att respondenten själv har möjlighet att nämna fängelsestraffet eller andra faktorer som en vändpunkt i livet. Inte förrän mot slutet av intervjun ställs explicit frågan: ”Skulle du säga att dina fängelsevistelser (eller någon av dem) har varit en vändpunkt i ditt liv?” (se bilaga 3).

ETISKA ÖVERVÄGANDEN

Denna studie har präglats av en etisk medvetenhet längs hela forskningsprocessen. Innan undersökningen påbörjades gav Etikrådet vid Malmö högskola ett utlåtande kring studien. Utlåtandet är i sin helhet bifogat denna uppsats (se bilaga 2).

För undersökningen skrevs ett informationsbrev (se bilaga 1) som samtliga respondenter har fått ta del av samt även fått möjlighet att behålla i samband med genomförandet av intervjuerna. Alla sju respondenter har även fått underteckna en samtyckesblankett, i vilken de försäkrade att de har tagit del av informationen kring studien samt gav sitt medgivande till att delta i undersökningen. Innan intervjuerna genomfördes fick jag även ett skriftligt medgivande från verksamhetsansvariga inom respektive KRIS-förening, i vilket de skriftligt godkände att medlemmar ur deras föreningar tillfrågades för deltagande i studien.

Fyra forskningsetiska principer

Vetenskapsrådet (1990) menar att de viktigaste forskningsetiska principerna i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. För denna studie har samtliga av dessa etiska principer beaktats och i högsta möjliga grad försökt efterlevas.

Enligt *informationskravet* har samtliga berörda personer (deltagare och verksamhetsansvariga vid de olika KRIS-föreningarna) för denna studie informerats om studiens syfte samt om villkoren för delaktighet i undersökningen. Genom ett skriftligt informationsbrev samt genom muntlig kommunikation, har jag tydligt meddelat varje respondent att hans eller hennes deltagande i studien är helt frivilligt samt att intervjun inte kommer att användas till något annat syfte än för aktuell studie (Vetenskapsrådet 1990, s. 7).

Även enligt riktlinjerna för *samtyckeskravet* har varje respondent innan intervjun påbörjats, fått underteckna en samtyckesblankett, vilken visar att de samtyckt till att delta i undersökningen. Vidare, eftersom samtliga respondenter är över 18 år gamla, har samtycke från målsmän ej behövt inhämtas (Vetenskapsrådet 1990, s. 9).

Inför varje intervju har jag uttryckligen berättat att respondenternas deltagande i studien i allra högsta grad är konfidentiellt – det vill säga anonymt. Intervjudeltagarna har fått information om att det enbart är jag som ansvarig för studien som kommer att få ta del av intervjumaterialet i sin helhet. Vidare och i enlighet med *konfidentialitetskravet*, har jag även säkerställt att intervjuutskrifter, undertecknade samtyckesblanketter samt intervjuinspelningar är förvarade på ett sådant sätt att enbart jag som studieansvarig kan komma åt dem (Vetenskapsrådet 1990, s. 12).

Slutligen, i enlighet med *nyttjandekravet*, har jag även varit noggrann med att förklara för respondenterna att deras delaktighet i studien inte kommer att användas för andra forskningsändamål än för aktuell studie. Respondenterna har även fått information om att när studien är avslutad (när uppsatsen har examinerats och godkänts), kommer allt material som kan härledas till deltagarna att förstöras (Vetenskapsrådet 1990, s. 14).

Etikdiskussion

Även om den etiska medvetenheten har varit stor för denna studie, finns det vissa problematiska infallsvinklar som bör diskuteras.

Den initiala kontakten med en person från respektive KRIS-förening har utgjorts av en god och informativ dialog mellan mig som ansvarig för studien och dessa tre personer. Till dessa tre personer har jag fått möjlighet att lämna all den information om mig och studien som jag har eftersträvat. Det problematiska i processen har dock varit det andra urvalet – snöbollsurvalet. I denna process har jag inte, av naturliga skäl, haft samma inflytande över vilken information som dessa medlemmar har fått av de tre först utvalda personerna. Genom att ge så mycket information som möjligt till dessa tre personer samt genom att uttryckligen be dem överföra denna information till eventuella intervjudeltagare, har jag försökt minska den problematik som annars kan uppstå vid ett snöbollsurval (Bryman 2011/2008). Även om snöbollsurvalet som urvalsmetod kan anses vara etiskt problematiskt, har jag väl på plats inför varje intervju gett både skriftlig och muntlig information om studiens syfte samt berättat om villkoren för deltagandet i undersökningen. Detta har bidragit till att samtliga respondenter har getts möjligheten att inte delta i studien efter att all information har redogjorts för dem. Detta trots att de i ett första skede till den första utvalda personen har godkänt sin medverkan (a a).

Vidare kan det faktum att intervjuerna har spelats in på dator utgöra en etisk problematik. Även om samtliga respondenter muntligen har godkänt att intervjuerna spelades in på dator, kan inspelningen ha skapat obehag i situationen för deltagaren. Inspelningen kan även ha bidragit till att respondenterna inte har varit helt uppriktiga under intervjuerna eller medvetet valt att inte berätta om vissa upplevelser eller erfarenheter (Bryman 2011/2008). Jag är medveten om inspelningens möjliga negativa inverkan på intervjurens resultat, men upplever samtidigt att inspelningen har varit värdefull för studiens genomförande. Tack vare inspelningen har jag kunnat ta del av och reproducera samtliga intervjuer i sin helhet även efteråt (Ryen 2004, s. 56).

Några av respondenterna fortsatte sina berättelser även efter det att inspelningen stängts av. En av respondenterna fortsatte att berätta sin historia under ganska lång tid efter att inspelningsutrustningen stängts av. Ryen (2004, s. 60) menar att detta kan vara ett tecken på att respondenten känner sig friare att samtala utan inspelningens påverkan. Detta betyder att inspelningen av intervjuerna för denna studie faktiskt kan ha påverkat intervjurens resultat, trots att detta inte var syftet med användandet av inspelningsutrustningen (a a).

RESULTAT OCH ANALYS

Fängelsestraffets betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet är ett viktigt ämne att fortsätta forska aktivt kring. Inte minst eftersom fängelsepopulationen ökar samtidigt som närmare 70 procent av de individer som har avtjänat ett fängelsestraff återfaller i brottslighet inom en period av tre år efter frigivning (Laub & Sampson 2003, s. 51; Riksrevisionen 2015, s. 9). Även ur ett ekonomiskt perspektiv är fortsatt forskning kring ämnet av stor relevans – Kriminalvårdens

kostnader för återfallsförebyggande verksamhet inom myndigheten uppgick år 2013 till närmare 3,8 miljarder kronor (Riksrevisionen 2015, ss. 26-27).

I aktuellt avsnitt kombineras resultatredovisningen av det insamlade intervjumaterialet för studien med ett analytiskt resonemang, vilket baseras främst på utvald tidigare forskning och teoretiska ansatser.

Fängelsestraffet som vändpunkt?

Enligt Sampson och Laubs (1993, s. 8) teoretiska diskussion kan en trajectory vara individens kriminella livsstil. Vidare skulle fängelsestraffet kunna ses som en transition, en plötslig händelse i individens liv som förändrar livsförloppet hastigt. Sammankopplingen av nyss nämnd trajectory (kriminell livsstil) och transition (fängelsestraff) skulle kunna medföra en vändpunkt i individens liv. Fängelsestraffet som plötslig händelse har därmed möjligheten att förändra individens kriminella livsstil, till en livsstil präglad av laglydighet (a a).

Vidare kan fängelsestraffet formellt påstås uppfylla kraven för att vara en vändpunkt, exempelvis genom de arbets- och utbildningsmöjligheter samt behandlingsprogram som erbjuds de intagna (Soyer 2013, s. 104). Fängelsestraffet har även en potential att skilja den intagne från hans eller hennes nuvarande miljö (eventuellt präglad av missbruk och kriminalitet) samt att istället erbjuda den intagne ett nytt och laglydigt perspektiv inför framtiden (Laub & Sampson 2003, s. 145). Även det faktum att Kriminalvårdens viktigaste mål är att samtliga av verksamhetens insatser ska fokusera på att minska återfallsrisken i kriminalitet efter frigivning, bidrar till att fängelsestraffet teoretiskt sett skulle kunna fungera som en vändpunkt (Kriminalvården 2015-04-24a). Dock menar enbart Mia, Simon, Nils och Paul uttryckligen att fängelsestraffet har varit en vändpunkt för dem (detta efter att frågan om fängelsestraffet som vändpunkt ställdes mot slutet av intervjun). Endast Mia nämner fängelsestraffet som en vändpunkt i sin egen berättelse. Nils menar att fängelsestraffet har varit en vändpunkt för hans egen del, men inte en vändpunkt sett till bemötandet från vänner, familj och samhället:

I: Skulle du säga att fängelsestraffet var en vändpunkt i ditt liv?

Nils: Det återstår att se. Jag vet inte. (...) Bortsett från [Nils förälder, min anm.], det är ingen annan som bryr sig om att jag är här. Så jag kan nog inte spegla det i mina vänner eller familj. Eller samhället.

I: Så just nu är det svårt att säga om fängelsestraffet har varit en vändpunkt eller inte?

Nils: Nej, för jag vet ju hur jag är. Respekterar mig själv och värderar mig själv och det gör jag mer sedan efter fängelset. För mig själv var det nog en vändpunkt, men utåt sett var det nog bara värre.

Dessutom menar Simon och Paul att enbart deras senaste fängelsestraff har varit en vändpunkt för dem.

I: Skulle du säga att ditt senaste fängelsestraff var en vändpunkt för dig?

Paul: Absolut, absolut.

I: Så kände du inte med de andra?

Paul: Absolut inte. Alltså, jag hade inte en tanke på att lägga av. Inte förrän min [förälder, min anm.] gick bort, då hände någonting. Jag skulle visa mina syskon att bli drogfri och kriminellfri och allt vad det innebar.

Simon menar att hans senaste fängelsestraff har hjälpt honom mycket eftersom han under denna period ville förändra sin livssituation: ”*Fängelset, sista straffet*

har hjälpt mig mycket för att jag själv ville hjälpa mig själv därinne”. På samma vis menar en intervjudeltagare i Laub och Sampsons (2003, s. 191) studie att enbart hans senaste fängelsestraff var betydelsefullt för honom eftersom han då hade kommit till insikt och ville förändra sin livssituation.

Fortsättningsvis menar Simon, Mia och Paul att fängelsestraffet inträffade vid rätt tidpunkt i deras liv, vilket också har bidragit till deras upplevelser av fängelsestraffet som en vändpunkt. Paul berättar att hans förälders bortgång gjorde hans senaste fängelsestraff till en vändpunkt: ”Jag satt på [fängelset, min anm.] och jag var dömd till fyra och ett halvt års fängelse för grova narkotikabrott. Jag fick beskedet av [mitt syskon, min anm.] att min [förälder, min anm.] hade gått bort och då hände någonting som jag inte kan beskriva. Jag tänkte att nu får jag ändra på mitt liv (...)”. På frågan om vad som konkret gjorde att Pauls senaste fängelsestraff blev en vändpunkt svarar han: ”Min [förälder, min anm.]”. Paul menar därmed att enbart det senaste fängelsestraffet har haft betydelse för honom, hans övriga straff menar han har enbart ”stjälpt” honom. Även Simon uttalar att hans senaste fängelsestraff kom in vid rätt tidpunkt i hans liv. Strax innan Simons senaste fängelsestraff fick han en allvarlig sjukdom som bidrog till att han blev öppen för en förändring av sin dåvarande livssituation: ”(...) jag var inte villig till någon förändring just då [innan hans senaste fängelsestraff, min anm.], utan det kom när jag fick min [sjukdom, min anm.]”. I samband med hans senaste fängelsevistelse kände Simon sig trött på den livssituation som han hade. Han var trött på hemlösheten, kriminaliteten och missbruket. På frågan om vad som gjorde hans senaste fängelsestraff till en vändpunkt svarar Simon: ”Det har ju varit det här 12-stepsprogrammet de hade. Det mesta har varit det”. Slutligen vittnar även Mia om att hennes fängelsestraff blev en vändpunkt framförallt eftersom hon under detta straff fick två tråkiga besked – hennes (enda) barn hade hamnat i ett drogmissbruk och hennes förälder hade fått en obotlig sjukdom.

I: Skulle du säga att fängelsestraffet var en vändpunkt för dig?

Mia: Absolut, absolut. Det är jag den förste att skriva under på.

I: Vad i samband med fängelsestraffet är det som har varit mest betydelsefullt?

Mia: Ja, men det är absolut att jag fick reda på att [mitt barn, min anm.] missbrukade. Så är det. Det var där jag började tänka annorlunda. För det var där jag släppte det där att jag skulle kunna gå ut och använda litegrann. Och att min [förälder, min anm.] fick [en obotlig sjukdom, min anm.]. Det var väl min önskan att [min förälder, min anm.] skulle få se mig drogfri innan [hen, min anm.] dog. För det hade [hen, min anm.] ju då aldrig gjort och det fick [hen, min anm.] göra.

På liknande vis som Mia, Paul och Simon berättar ovan, menar en intervjudeltagare i Laub och Sampsons (2003, s. 177) studie att hans vändpunkt blev hans systers bortgång. Han avtjänade sitt fängelsestraff i samband med detta besked och har sedan dess inte återfallit i brottslighet. Enligt Porporino (2010, s. 72) har en transition, såsom fängelsestraffet, störst betydelse om den inträffar vid rätt tidpunkt i livet. Det faktum att Simon, Mia och Paul upplevde sina (något av sina) fängelsestraff som en vändpunkt skulle därmed kunna förklaras med att dessa fängelsestraff uppkom vid rätt tidpunkt i deras liv, samtidigt som externa och opåverkbara händelser inträffade och bidrog till deras vilja av att förändra sina dåvarande livssituationer (a a). Detta skulle därmed kunna innebära att vissa transitions (såsom sjukdom och dödsfall) påverkar en annan transition (fängelsestraffet) i den riktning som i sin tur påverkar individens trajectory

(kriminella livsstil), så att en vändpunkt uppstår i individens liv och att han eller hon inte återfaller i brottslighet efter frigivning (Sampson & Laub 1993, s. 8).

Fängelsestraffet som en ”god effekt” skulle, enligt diskussionen ovan, kunna ha en begränsad effekt om det inträffar vid en tidpunkt i livet då individen inte är mottaglig för de förändringsmöjligheter som erbjuds inom fängelset (Porporino 2010, s. 72). Ola, som inte upplever några av hans fängelsestraff som en vändpunkt, menar på samma sätt att han inte har varit öppen för förändring i samband med hans fängelsevistelser:

Jag ville ju inte bli bättre på något vis. Jag visste inte annat på den tiden. Det tillhörde ju min vardag, att hamna i fängelse. Jag hade inga tankar på att sluta med det jag höll på med (...). Jag hade accepterat att mitt liv skulle se ut så. (...) Jag levde ju inte i samhället, jag levde ju utanför samhället. (...) Jag hade inga större ambitioner att bli en bättre människa.

På samma sätt menar Laub och Sampson (2003, ss. 38, 145) att den egna viljan (det mänskliga valet) är av stor vikt när en individ ska upphöra med brottslighet. Flera av de sju respondenterna för denna studie menar likväl att den egna viljan är viktig för att minska återfallsrisken i kriminalitet efter frigivning. Mia berättar att hennes drogfrihet och avstånd från kriminalitet har berott på hennes egen vilja: ”*Jag kan ju inte ge vårdarna [i fängelset, min anm.] någon credit för det. För det handlade ju inte om dem, det handlade bara om min egen önskan och min egen vilja*”. Mot slutet av samtliga sju intervjuer ställdes frågan: ”Vilka faktorer upplever du har hjälpt dig att komma dit du befinner dig idag?” (se bilaga 3). Endast Simon nämner fängelsestraffet (det senaste) som en sådan faktor. Adam menar att behandling, både inne i och utanför fängelset, är en faktor som har haft betydelse för honom. Övriga intervjudeltagare nämner istället faktorer såsom den egna viljan, sociala relationer (familj, vänner och kärleksrelationer), arbete, socialtjänsten och behandling (generellt).

Adam, Fredrik och Ola vidhåller under hela intervjun att fängelsestraffet inte har varit en vändpunkt för dem. Dock menar Ola att fängelsestraffet eventuellt hade kunnat bli en vändpunkt exempelvis om behandlingsprogram hade funnits och erbjudits de intagna under perioden då han avtjänade sina fängelsestraff (före 1990-talet samt under tidigt 1990-tal) samt om man inte bara hade varit tvungen att ”sitta av tiden” i fängelset. På samma sätt menar Ashkar och Kenny (2008, s. 595) att otillräckliga behandlingsprogram i fängelset gör det svårare för intagna att leva sig in i en positiv förändringsprocess inför framtiden och på så vis förändra sin livssituation. Det som istället fick Ola att upphöra med brottslighet samt sitt alkohol- och drogmisbruk var inträffandet av två allvarliga sjukdomstillstånd. Vidare menar Adam att hans fängelsestraff hade kunnat bli en vändpunkt om Kriminalvårdens personal hade samarbetat på ett bättre sätt: ”*Alltså, om de ibland har försökt hjälpa en lite, så att man hade haft någonting när man kom ut. Så hade det kanske sett lite annorlunda ut (...)*”. Även Fredrik tror att fängelsestraffet hade kunnat bli en vändpunkt för honom om straffet hade varit utformat annorlunda: ”*Ja, om det [fängelsestraffet, min anm.] hade varit på ett annorlunda sätt och kanske lite längre straff så ja, absolut att det kunde ha påverkat*”. Adam, Fredrik och Olas tankar kring fängelsestraffet som en potentiell vändpunkt påvisar att fängelsestraffet teoretiskt sett skulle kunna ha funktionen som en vändpunkt. På samma sätt menar Soyer (2013, ss. 104-105) att fängelsestraffet formellt sett kan fungera som en vändpunkt i individens liv, men

att dess utformning (vilken präglas av en bestraffande andra) även kan begränsa den positiva effekt som straffet och dess innehåll försöker sträva efter att ge individen inför frigivningen. Precis så som Adam beskriver att mer hjälp av Kriminalvårdens personal inför frigivningen hade underlättat återkomsten till samhället, menar Soyer att fängelsestraffet bättre hade fungerat som en vändpunkt om livet inne i fängelset hade haft en större anknytning till individens hemmamiljö – den miljö som individen ska återvända till efter frigivning (Soyer 2013, ss. 104-105).

Carlsson och Carlsson (2010, s. 166) uppger att det inte enbart är de vändpunkter som leder (kan leda) till desistance som är viktiga att studera. Även de negativa vändpunkter som leder till att individen återfaller i brott är viktiga att ta hänsyn till (a a). För denna studie är det endast Simon som uttryckligen beskriver att fängelsestraffet (hans två första) har haft en del i det faktum att han återföll i brottslighet efter frigivning:

I: Upplever du att fängelset hade någon betydelse i att du återföll i brott?
Simon: Ja, jag skapade nya kontakter i finkan, som jag fortsatte vara kriminell med sen. De flesta gör nog på det sättet när de sitter inne i finkan. De tycker det är en bra livsstil, att leva på det sättet. Alltså, sitta av sitt straff, sen ut i skiten igen och så in igen. Det blir ju den cirkeln hela tiden.

På samma sätt menar en deltagare i Laub och Sampsons (2003, s. 188) studie att fängelset inte var en vändpunkt för honom, utan snarare en plats där man utvecklar kriminella färdigheter. Sampson och Laub (1993, s. 168) menar samtidigt att fängelsestraffet kan ha en indirekt verkan på återfall i kriminalitet efter frigivning. Trots det faktum att Simon inte refererar till sina två första fängelsestraff som negativa vändpunkter, skulle dessa två straff, utifrån hans redogörelse ovan, kunna utgöra negativa vändpunkter i Simons livsförlopp – transitions som har lett till återfall i brottslighet (Carlsson & Carlsson 2010; Laub & Sampson 1993).

Fängelsestraffets betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet

Samtliga respondenter, förutom Ola, menar att fängelsestraffet för dem har haft någon form av betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning. Adam, Mia och Fredrik berättar att fängelsestraffet på olika sätt har räddat dem. ”*Hade det inte varit för det [fängelsestraffet, min anm.], hade jag nog antingen varit död idag eller så hade jag suttit livstidsdömd. Det finns inga andra alternativ. Jag var så nergången, alltså jag var så nerkörd*” (Mia). Adam menar på ett liknande vis att fängelsestraffet har räddat livet på honom, dock enbart på så sätt att han har kommit ifrån drogerna och drogmissbruket. Han menar att fängelsestraffet inte har räddat honom på något annat sätt. Vidare berättar Fredrik: ”*Det är klart att det har räddat mig på sätt och vis. Allt som jag gjort tills idag liksom*”. Dock menar Fredrik att det inte är fängelsestraffet, utan hans egen vilja, som har tagit honom dit han befinner sig idag.

Fängelsestraffet har även haft en betydelse för Nils, framförallt eftersom han har fått nyktra till i fängelset samt fått vänja sig vid att vara nykter. Även om inte Ola menar att fängelset har haft någon direkt betydelse för honom, menar han att det var bekvämt att få komma till fängelset och på så sätt komma från det liv han levde utanför murarna: ”*Man fick mat i magen. Husrum*”. Samtidigt menar Ola att fängelset generellt räddar livet på människor: ”*De flesta människor som är i*

fängelse får ju vilat upp sig och det räddar livet på människor. Det räddar ju liv för stunden. Sen vaknar du till och vill göra något åt det och då lever du ju". Även Paul upplevde fängelset som en plats att vila och äta upp sig på: *"Det var precis som det blev en viloplats"*. Även i Laub och Sampsons (2003, s. 190) studie uppger flera intervjudeltagare att livet inne i fängelset är lättare än ute på gatan.

Diskussionen ovan pekar på fängelsestraffet till viss del som en slags "viloplats", där de intagna kommer ifrån sitt missbruk och kriminaliteten utanför murarna. Laub och Sampson (2003, s. 20) menar att kriminologisk forskning ofta ser desistance som ett frivilligt beslut, men att fängelsestraffet kan få brottslingar att upphöra med kriminalitet (om än enbart under en kortare period) ofrivilligt. *"Fängelset, det var liksom, jag var tvungen att vara där"* (Fredrik). På samma vis som Fredrik menar att man tvingas att avtjäna sitt straff i fängelset, så inträffar fängelsestraffet ofrivilligt för många individer. Det är svårt att avgöra huruvida eller inte denna studies respondenter hade fortsatt med kriminalitet under den period då de avtjänade sitt/sina fängelsestraff om de inte hade blivit frihetsberövande genom ådömt fängelsestraff. Dock, utifrån respondenternas ovannämnda upplevelser av fängelsestraffets betydelse, kan fängelsestraffet ha haft betydelse för respondenterna att (ofrivilligt) upphöra med brottslighet under strafftiden (Laub & Sampson 2003, s. 20).

Vidare menar Freiburger och Iannacchione (2011, ss. 369, 377) att fängelsestraffet varken avskräcker narkotika- eller egendomsbrottslingar från att fortsätta begå brott samt att fängelsestraffet inte är särskilt effektivt varken för narkotika- eller egendomsbrottslingar. Flera av respondenterna i denna studie har begått narkotika- och/eller egendomsbrott, men dessa två typer av brott speglar långt ifrån hela variationen av brottstyper bland respondenterna. Trots att denna studie även innehåller respondenter som har begått andra typer av brott än narkotika- och egendomsbrott, går studiens intervjuresultat i linje med Freiburger och Iannacchiones studieresultat (a a). Av samtliga respondenter för denna studie, är det endast Adam som berättar att han upplevde en rädsla för fängelset innan han avtjänade sitt första fängelsestraff: *"Jag visste inte hur det fungerade i fängelset, jag visste inte hur man betedde sig på ett fängelse. Så jag var faktiskt rädd innan jag gick in på anstalt"*. Fredrik, Mia, Ola, Paul och Simon menar uttryckligen att fängelset och fängelsestraffet inte var någonting som avskräckte dem innan de avtjänade sitt första fängelsestraff. Paul menar tvärtom att han längtade till fängelset: *"Alltså, jag ville till fängelset, så sjukt var det. Jag ville bli som min [släkting, min anm.], jag såg ju upp till han"*. Fredrik beskriver det svenska fängelset som ett "paradis", vid en jämförelse med fängelser i andra delar av världen. Nils bild av fängelset innan han avtjänade sitt fängelsestraff var att fängelset *"(...) var någonting lite annorlunda och det var inget som jag kommer hamna i"*. Idag, efter att ha avtjänat sitt fängelsestraff, menar Nils att känslan av att hamna i fängelse igen gör honom rädd. *"Innan var det [fängelsestraffet, min anm.] någonting främmande. Nu vet jag precis vad det är och det räcker med en gång och det är inget ironiskt med det, utan det räcker med en gång"* (Nils).

Trots att inte samtliga respondenter för denna studie har begått narkotika- och/eller egendomsbrott, pekar resultatet för denna studie i samma riktning som Freiburger och Iannacchiones (2011, ss. 369, 377) resultat – att överlag är fängelset och fängelsestraffet inte något som har avskräckt de sju respondenterna för denna studie att fortsätta begå brott. Endast Adam och Nils uttrycker en rädsla

för fängelset och fängelsestraffet (Adam innan hans första straff och Nils efter sitt straff).

Betydelsen av behandlingsprogram i fängelset

Av studiens samtliga respondenter uppger endast Adam, Simon, Mia och Paul att de har genomgått behandlingsprogram under något eller några av sina fängelsestraff. Lipse (2009, s. 143) menar att åtgärder som fokuserar på rådgivning och färdighetsträning snarare än kontroll och disciplin, har en bättre brottsförebyggande effekt. På liknande vis menar flera av studiens respondenter att de har upplevt behandlingsprogram i fängelset som positiva och effektiva. Fredrik, Nils och Ola genomgick inga behandlingsprogram under sina fängelsevistelser. Dock, som beskrivits tidigare i analysen, tror Ola att fängelsestraffet bättre skulle kunna fungera som en vändpunkt om intagna får genomgå behandlingsprogram inne i fängelset.

Adam och Simon har genomgått 12-stegsbehandlingen inne i fängelset (Adam under sina två senaste straff och Simon under sitt senaste). Paul genomgick Motivationsprogrammet⁷ i fängelset, men menar att detta program inte gav honom så mycket. Istället var det 12-stegsbehandlingen utanför fängelset på ett behandlingshem som gav honom viktiga verktyg inför framtiden. Efter 12-stegsbehandlingen menar Paul att han har levt helt drogfritt. Även Adam och Simon har positiva erfarenheter från 12-stegsbehandlingen. Trots att Adam återföll i drogmissbruket efter frigivning, menar han att behandlingen har varit till nytta för honom: *”Det är ju så med 12-stegsbehandling, att det är alltid någonting som fastnar. Även om jag började knarka igen så är det ändå lite som har satt sig i huvudet”*. Simon menar att 12-stegsbehandlingen har haft betydelse för att han inte skulle återfalla i brottslighet efter frigivning: *”Det har haft en betydelse (...). Det har gett mig mycket verktyg på vägen, att hålla mig nykter och drogfri”*. Även Lardén (2014, ss. 13-14) menar i sin sammanfattningsrapport att intagna som fullföljer 12-stegsbehandlingen i fängelset löper minskad risk att återfalla i brottslighet efter frigivning, jämfört med de intagna som inte fullföljer samma behandling. Huruvida eller inte det är 12-stegsbehandlingen som har fått Adam, Simon och Paul att upphöra med droger och kriminalitet är svårt att konstatera. Dock pekar denna studies resultat i en liknande riktning som Lardéns sammanfattningsrapport: 12-stegsbehandlingen upplevs som en effektiv och positiv behandling (a a). Simon menar dessutom att det var 12-stegsbehandlingen som bidrog till att hans senaste fängelsestraff blev en vändpunkt för hans del. Trots att Adam inte upplever något av sina fängelsestraff som en vändpunkt, menar han att behandlingen inne i fängelset har varit en viktig faktor för honom, för att kunna förändra sin livssituation.

Mia genomgick behandlingsprogrammet BSF (Beteende Samtal Förändring)⁸ inne i fängelset och upplever att detta program har haft en betydelse inför hennes frigivning.

Mia: Det var faktiskt ett jättebra program, var det alltså. Jag började med att titta lite på mina beteenden, vad det var som gjorde att jag betedde mig som jag gjorde och prata om det och sen försöka förstå, från det att ha gjort förändring till hur jag inte skulle göra. Alltså, det var jättebra. (...)

⁷ Motivationsprogrammet är för män och kvinnor som behöver motiveras till att genomföra en förändring i sin kriminalitet/missbruk/beteende” (Kriminalvården 2015-05-19b).

⁸ BSF är en del av Motivationsprogrammet (se tidigare fotnot) (a a).

I: Upplevde du att programmet BSF hade någon betydelse när du frigavs?

Mia: Men det tycker jag nog. Det tycker jag nog alltså, för att där fick jag lite andra synsätt. Jag tänkte kanske lite mer innan jag handlade. Så det tycker jag absolut. Det var jättebra det programmet.

Det faktum att 12-stepsbehandlingen och programmet BSF upplevs som en viktig och effektiv del av fängelsestraffet (och i Simons fall till och med som en bidragande orsak till upplevelsen av fängelsestraffet som vändpunkt), gör det än mer viktigt att behandling likt denna startar i ett tidigt skede under den intagnes fängelsevistelse samt att samtliga intagna ges möjligheten att fullfölja program likt dessa. Detta i enlighet med Lardéns (2014, s. 16) övertygelse om att en tidig start på behandlingen är en framgångsfaktor för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning.

Betydelsen av Kriminalvårdens personal

I Laub och Sampsons (2003, s. 188) studie menar en intervjudeltagare att om en förändring ska uppstå i den intagnes liv inne i fängelset, är den intagne tvungen att själv föra denna förändringsprocess framåt. På samma vis menar Simon att han fick ta tag i sin egen situation inne i fängelset för att på så sätt kunna förändra sin livssituation:

Det är mycket jobb man behöver göra innan man hamnar utanför grindarna och alla är ju inte kapabla till att göra det. Jag fick ju ingen hjälp av kriminalvårdarna. Jag bad om det, alltså jag skrev ett brev, men jag fick inget. Vi har inte tid med dig, hit och dit. Vad fan är det för svar? Det är för fan ingen kriminalvård. För när man har motivationen att göra en förändring, då ska man fan få hjälpen också alltså. Men det fick jag inte, men jag hjälpte mig själv mycket. Så det är tack vare det som jag sitter här idag.

Fängelsepersonalen har en viktig roll i att skapa en god fängelsemiljö för de intagna, men personalen är även ett viktigt led i processen att åtgärder inne i fängelset får en önskad positiv och brottsförebyggande effekt (Lerman & Page 2012, s. 504). Därmed är det av stor vikt att fängelsepersonalen verkligen har en vilja av att jobba effektivt och tillsammans med de intagna, inför de intagnas frigivning (a a). Ingen av studiens sju respondenter menar uttryckligen att Kriminalvårdens personal (ej inräknat kontaktpersoner) har haft någon direkt betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning. Simon menar vidare att inte alla intagna är förmögna att hjälpa sig själv inne i fängelset. Även i Riksrevisionens rapport (2015, ss. 59, 61) menar man att det kan vara svårt för en intagen, som exempelvis har ett missbruk eller lider av psykisk ohälsa, att ta sig an uppgifter såsom att själv kontakta socialtjänsten inför frigivning. I samma rapport menar man dock att detta är ett vanligt fenomen idag, att Kriminalvårdens personal uppmanar den intagne att själv kontakta externa aktörer inför frigivningen (a a).

Trots det faktum att ingen respondent upplever Kriminalvårdens personal (generellt) som en positiv del av fängelseupplevelsen, förefaller det att kontaktpersonen har haft en större, om än begränsad, betydelse för några av respondenterna. Av samtliga respondenter menar alla förutom Fredrik att de har haft en eller flera kontaktpersoner under något av sina fängelsestraff. Mia och Paul uttrycker tydligt att de har positiva erfarenheter från den kontaktperson de hade under sitt respektive fängelsestraff som upplevdes som en vändpunkt. Mia

beskriver hur hon fick en underbar kontaktperson under sitt fängelsestraff: ”*Jag hade en underbar kontaktman på [fängelset, min anm.]. Alltså, hon var helt underbar. Jätte, jätte, jättefin kvinna som verkligen jobbade för mig*”. Dock menar Mia att kontaktpersonen inte hade någon direkt betydelse när hon frigavs från fängelset: ”*Det tycker jag inte, nej. (...) Utan den dagen jag gick utanför där så var ju kontakten bruten*”. Även Paul menar att han under sitt senaste fängelsestraff fick en bra kontaktperson:

I: Hade den kontaktpersonen någon betydelse för att du inte skulle återfalla i brott när du frigavs från senaste fängelsestraffet?

Paul: Ja, han hade ju. Alltså han var ju. Jag kommer ihåg när min [förälder, min anm.] hade dött och jag skulle på begravningen. Jag fick åka på begravningen men jag var bojad, och han hjälpte mig där. Så jag kunde lägga mitt liv i hans hand.

I: Upplevde du så med någon annan anställd eller kontaktperson?

Paul: Nej, nej, nej. Alltså det blev han.

Vidare menar Paul att kontaktpersonen kom in vid rätt tillfälle i hans liv – under det fängelsestraff som Paul tidigare har beskrivit som en vändpunkt:

I: Om han [kontaktpersonen, min anm.] hade kommit vid ett tidigare fängelsestraff, tror du han hade haft lika stor betydelse då?

Paul: Alltså, han, jag. Alltså jag tror jag blev drogfri tack vare min [förälder, min anm.].

I: Så han kom in vid rätt tillfälle?

Paul: Han kom in vid rätt tillfälle, ja.

Genom en bra relation till sin kontaktperson, kunde Paul få stöd inne i fängelset, vilket i sig skulle kunna vara en bidragande orsak till att han upplever detta senaste fängelsestraff som en vändpunkt (Sampson & Laub 2005b, ss. 17-18). Dock, av Pauls egen berättelse att döma, verkar kontaktpersonen istället ha kommit in vid rätt tillfälle i hans liv och därmed haft betydelse för honom. Detta eftersom Paul vid denna tidpunkt hade bestämt sig för att förändra sin livssituation. Denna slutsats stöds även av det faktum att Paul inte upplever att någon annan i personalen eller någon tidigare kontaktperson har haft samma betydelse (Porporino 2010, s. 72). På samma vis kan Mias kontaktperson ha haft stor betydelse, eftersom hon kom in vid den tidpunkt i Mias liv då Mia var öppen för en förändring (a a).

Fortsättningsvis menar Simon tvärtom att han inte fick någon som helst hjälp av sin kontaktperson: ”*Han hjälpte inte mig med ett skit. Han gjorde ingenting*”. Varken kontaktperson eller övrig personal har haft någon betydelse för Simon inför hans tre frigivningstillfällen. Han menar vidare att en del av Kriminalvårdens personal är fördomsfulla mot de intagna. Enligt Goffman (2008/1961, ss. 15-17) finns det ofta en klyfta mellan de intagna och personalen, vilket bidrar till att de intagna kan uppleva personalen som ohjälpsamma och överlägsna. Denna klyfta mellan intagna och personal skulle kunna vara en förklaring till varför Simon upplever Kriminalvårdens personal som ohjälpsamma och fördomsfulla. Enligt Goffman är det också vanligt att en intagen i fängelse inte får kännedom om de beslut som fattas kring honom eller henne (a a). Adam beskriver situationen på samma sätt: ”*Alltså, på en anstalt (...) tar de ett beslut över huvudet på en. Man har ingenting att säga till om överhuvudtaget. Har de tagit ett beslut så är det så. Det finns ingenting att göra åt det*”.

Ola berättar att han under sina fängelsestraff hade en avig inställning till personalen och att han därmed till viss del blev bemött på samma sätt tillbaka. Han menar samtidigt att ingen av hans kontaktpersoner har haft någon betydelse inför eller efter frigivning. Detta förklarar han med att han inte ville bli bättre på den tiden – han var inte beredd att ge upp den kriminella livsstilen. Det faktum att Ola inte hade den egna viljan att förändra sin livssituation under denna period, kan ha bidragit till att han heller inte upplever att Kriminalvårdens personal har haft någon betydelse för honom (Laub & Sampson 2003, ss. 38, 145). Även Adam menar att han inte fick någon direkt hjälp av sin kontaktperson eller annan personal inför frigivning: ”*Det är jag själv som har fixat detta här, det är inte de. Jag ansökte om att få lov att åka och kolla på behandlingshemmet, alltså en särskild permission. (...) Men det fick jag inte göra*”. Dock berättar Adam att han har fått ”*lite, lite, lite hjälp*” av sin kontaktperson. Han fick hjälp med att ringa till socialtjänsten och till behandlingshemmet. Nils berättar att inte heller han fick så mycket praktisk hjälp inne på fängelset inför sin frigivning. ”Rent mänskligt” upplevde han kontaktpersonen bra, men det var istället socialtjänsten som hade betydelse för honom inför frigivningen, för att han inte skulle återfalla i ett alkoholmissbruk och kriminalitet.

Enligt Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om fängelse (KVFS 2011:1) 30 §, ska en verkställighetsplan upprättas för varje intagen individ i fängelset inom 30 dagar från det att den intagne har skrivits in i fängelset. Det är ofta den intagnes kontaktperson som utformar planen tillsammans med den intagne, för att förbereda den intagne inför frigivningen (Riksrevisionen 2009, ss. 53-54). Trots det faktum att ingen specifik fråga ställdes till studiens respondenter under intervjuerna angående just verkställighetsplaneringen, innehar denna diskussion relevans för uppsatsen då den även fokuserar på relationen mellan personal (framförallt kontaktperson) och intagna. Riksrevisionens två rapporter (2009, s. 9; 2015, s. 59) påvisar att flera klienter saknar en verkställighetsplanering inför frigivningen. På liknande vis menar flera av aktuell studies respondenter att de har fått bristfällig hjälp inför frigivningen. Simon menar uttryckligen att han inte fick upprättad en plan inför sin frigivning: ”*Det är så när man sitter inne på anstalt så får man en tilldelad kontaktman. Inne på anstalt som ska ta hand om ens ärende. En sådan här handlingsplan då om vad som händer sedan. Det fick inte jag. Inte ett skit*”.

Porporino (2010) menar avslutningsvis att det är av stor vikt att fängelsepersonal fokuserar på att stödja de intagna för att de ska upphöra med brottslighet, därigenom uppnå desistance, samt inte återfalla i kriminalitet efter frigivning. Även om en del av studiens respondenter upplevde bemötandet från sina kontaktpersoner bra eller relativt bra, är det av stor vikt att denna stödjande funktion inom Kriminalvården fungerar inte enbart för en del intagna, utan samtliga intagna för att på så vis underlätta fängelsestraffets position som en eventuell vändpunkt (Porporino 2010; Sampson & Laub 1993).

DISKUSSION

Forskning som syftar till att studera fängelset och dess effekter bland intagna genomförs med fördel med den kvalitativa metoden som verktyg. Detta för att bättre fånga individernas innersta upplevelser av fängelset och fängelsestraffet

(Evans & Wallace 2008, s. 487). Då syftet med denna studie har varit att fånga respondenternas innersta upplevelser och erfarenheter av fängelsestraffet, har valet av den kvalitativa metoden – den semistrukturerade och narrativa intervjun samt den narrativa analysmetoden – varit det självklara valet ända sedan studien påbörjades. Jag upplever att den kvalitativa inriktningen och därigenom intervjuerna med Simon, Fredrik, Adam, Ola, Nils, Paul och Mia har varit en styrka i denna studie och även gjort studien unik i sitt slag. Även om det i kvalitativ forskning kan vara svårt att göra en studie likt denna replikerbar samt representativ för en hel population, har syftet med studien enbart varit att skildra en bild av verkligheten (Bryman 2011/2008, s. 352).

Precis som med all forskning, har även denna studie begränsningar. Laub och Sampson (2003, s. 9) har i sin forskning kring vändpunkter kombinerat ett kvantitativt datamaterial med uppföljningsintervjuer, genomförda med 52 män. Författarna menar att denna kombination av kvantitativ och kvalitativ metod har varit en styrka i deras forskning och på samma sätt hade aktuell studie med största sannolikhet förstärkts genom att även inkludera kvantitativ metod, exempelvis enkätundersökningar riktade mot målgruppen för studien (a a). Ytterligare en begränsning med studien skulle kunna vara att samtliga respondenter har kontaktats genom föreningen KRIS. Kanske hade studien fått ett mer varierande resultat om respondenterna hade hämtats från fler föreningar eller verksamheter än enbart KRIS? På samma sätt hade studien möjligtvis kunnat få en mer varierad bild av verkligheten om andelen kvinnliga respondenter hade varit högre. I aktuell studie återfinns endast en kvinnlig respondent. Även det faktum att endast sju intervjuer har genomförts för studien kan vara en begränsning. Trots att syftet med studien inte har varit att få kvantitet i respondentantalet, hade ytterligare några respondenter kunnat ge en tydligare bild kring fängelsestraffets betydelse och eventuella position som vändpunkt.

Genom att i denna studie beskriva respondenternas upplevelser av fängelsestraffets betydelse samt deras konstruktioner av fängelsestraffets eventuella position som vändpunkt, kan denna studie påstås uppnå kraven kring *validitet*. Jag som intervjuare och ansvarig för studien kan dock inte med säkerhet veta att respondenterna har varit uppriktiga i sina berättelser. På samma sätt kan det vara svårt att avgöra om respondenterna har uppnått *desistance* eller inte enbart genom att intervju dem. För studien har trovärdigheten i respondenternas berättelse dock bedömts vara så pass hög att samtliga intervjuer har inkluderats i studien (Carlsson & Carlsson 2010, s. 166; Hammersley 1992, ss. 69, 72). Inledningsvis har i uppsatsen även beskrivits hur fängelsestraffets eventuella positiva inverkan samt dess eventuella position som vändpunkt inte har studerats i lika stor utsträckning som dess negativa inverkan på intagna och deras framtida liv (Soyer 2013). Än mindre har ämnet studerats i en svensk kontext. Denna studie som ämnar fylla en del av denna lucka i forskningen, kan därmed påstås uppfylla kravet för *relevans* (Hammersley 1992, s. 73).

En framåtblick

Denna studie berör ett ämne som inte tillägnats så mycket forskning tidigare, framförallt inte i svensk kontext. Den tidigare forskning kring vändpunkter som har återfunnits för studien är genomförd i en internationell kontext och fokuserar till stor del på målgruppen ungdomar. Enligt Soyer (2013, ss. 91, 104-105) uppfyller fängelsestraffet formellt kraven på att vara en vändpunkt i individens liv, vilket gör det än mer viktigt att ytterligare studier i svensk kontext genomförs

för att inhämta mer kunskap om fängelsestraffets betydelse samt dess position som en eventuell vändpunkt. Detta för att bättre kunna förebygga återfall i brottslighet bland de individer som frigges från fängelsestraff.

Inför framtida forskning inom ämnet kan denna studie ses som ett underlag och min förhoppning är även att studien ska ge inspiration till forskare och andra studenter att uppmärksamma ämnet. Framtida forskning inom ämnet kan med fördel kombinera ett kvantitativt datamaterial (förslagsvis enkätundersökningar) med kvalitativa intervjuer. Detta för att i större utsträckning än denna studie kunna uppnå generaliserbara forskningsresultat. Vidare kan framtida forskning med fördel följa en relevant målgrupp för ämnet under flera år och därigenom genomföra uppföljande enkätundersökningar och/eller intervjuer. I sitt teoretiska resonemang menar Sampson och Laub (2004, s. 296) att ett livsförloppsperspektiv är ett fördelaktigt perspektiv att inta om man vill identifiera faktorer (potentiella vändpunkter) som dels leder till fortsatt brottslighet, dels leder till desistance.

Avslutningsvis är det av stor vikt att forskningen kring fängelset och fängelsestraffet även framöver ställer frågan: ”What works?”. Detta för att få en bättre bild av vad inom fängelsestraffet som har en betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning (Farbring 2010, s. 28).

SLUTSATSER

Syftet med denna studie har varit att undersöka om fängelsestraffet har någon betydelse för att tidigare intagna inte ska återfalla i brottslighet efter frigivning samt att undersöka om fängelsestraffet upplevs vara en vändpunkt i respondenternas liv eller inte.

Framställs fängelsestraffet som en vändpunkt i respondenternas berättelser?

I 1 kap. 5 § Fängelselag (2010:610) står beskrivet att fängelsestraffet ska inriktas på åtgärder som ska förebygga återfall i brott bland de intagna. Genom att exempelvis erbjuda arbets- och utbildningsmöjligheter samt tillgång till behandlingsprogram, arbetar Kriminalvården för att minska återfallsrisken i brottslighet (Kriminalvården 2015-04-24a). Även om fängelsestraffet formellt kan ses som en händelse (transition) som uppfyller kraven på att vara en vändpunkt, upplever inte alla respondenter i aktuell studie fängelsestraffet som en vändpunkt (Soyer 2013, s. 104).

Endast Paul, Nils, Mia och Simon upplever fängelsestraffet som en vändpunkt (för Simon och Paul har endast det senaste fängelsestraffet varit en vändpunkt). Mia är den enda av dessa fyra respondenter som nämner fängelsestraffet som en vändpunkt i sin egen berättelse. Nils, Simon och Paul nämner fängelsestraffet som en vändpunkt först efter att detta specifikt har efterfrågats under intervjun (även Mia vidhåller sitt svar efter denna specifika fråga). Nils tydliggör i sin berättelse att fängelsestraffet endast har blivit en vändpunkt för hans egen del. Sett till bemötande från familj, vänner och samhället har det inte varit en vändpunkt för honom. Även om Ola, Adam och Fredrik inte upplever något av sina fängelsestraff som en vändpunkt, menar samtliga att de tror att fängelsestraffet hade kunnat bli en vändpunkt för dem om fängelsevistelsen hade varit utformad

på ett annorlunda sätt – framförallt genom tillgång till behandlingsprogram, bättre bemötande från Kriminalvårdens personal samt längre strafftid.

En vändpunkt kan även vara av negativ karaktär, vilket i sin tur innebär att fängelsestraffet även skulle kunna fungera som en negativ vändpunkt (Carlsson & Carlsson 2010, s. 166; Laub & Sampson 2003, s. 175). Simon är den enda av studiens respondenter som uttryckligen menar att hans två första fängelsestraff har haft en betydelse i att han återföll i brott efter frigivning. Även om Simon inte benämner detta som en negativ vändpunkt, skulle dessa två fängelsestraff potentiellt kunna utgöra två negativa vändpunkter i Simons liv. Detta genom att fängelsestraffet (som transition) har utökat Simons möjligheter att begå nya brott efter frigivning, vilket i sin tur påverkar hans kriminella livsstil (trajectory) i en än mer negativ riktning (Sampson & Laub 1993, s. 8).

Har externa faktorer inverkan på fängelsestraffets eventuella betydelse som vändpunkt och i så fall vilka?

Fängelsestraffet som händelse (transition) kan ha störst betydelse om det inträffar vid rätt tidpunkt i livet, då den intagne är mottaglig för en förändring av sin livsstil (Porporino 2010, s. 72). Vad som har föranlett att fängelsestraffet har blivit en vändpunkt för Nils, Paul, Simon och Mia skiljer sig åt. Dock tyder studiens resultat (genom respondenternas egna berättelser) på att fängelsestraffet kom in vid rätt tidpunkt i Mia, Paul och Simons liv och bidrog till att fängelsevistelsen blev en vändpunkt för dem.

I flera av respondenternas berättelser har upplevelsen av fängelsestraffet som vändpunkt till största del beskrivits uppstå till följd av deras egen vilja till förändring samt externa faktorer som uppkomst och påverkan (Laub & Sampson 2003, s. 145). Paul menar att hans senaste fängelsestraff blev en vändpunkt till följd av hans förälders bortgång samt hans egen vilja av att förändra sin livssituation. Simon menar på liknande vis att hans senaste fängelsestraff kom in vid rätt tidpunkt i hans liv – han hade nyligen drabbats av en allvarlig sjukdom som fick honom att vilja förändra sin livsstil. Även Mia menar att hennes fängelsestraff blev en vändpunkt till följd av två tråkiga besked – hennes (enda) barn hade hamnat i ett drogmissbruk samtidigt som hennes förälder hade fått en obotlig sjukdom. Dessa två händelser bidrog till att Mias egen vilja av att förändra sin livssituation uppkom. Fängelsestraffet som händelse (transition) skulle därmed, utifrån studiens resultat, kunna ha störst betydelse i det fall straffet inträffar vid rätt tidpunkt i individens livsförlopp (Porporino 2010, s. 72). På samma sätt som Ashkar och Kenny (2008, s. 595) menar att fängelsestraffet som ensam händelse svårligen kan ha en positiv inverkan på återfallsrisken i kriminalitet, pekar denna studies resultat på att externa faktorer (transitions) samt den egna viljan, kan ha en stor inverkan på huruvida eller inte fängelsestraffet upplevs som en vändpunkt (och därmed ändrar individens livsbana i en ny riktning). De externa faktorer som till synes verkar ha störst inverkan på fängelsestraffets betydelse som vändpunkt är plötsliga och negativa sjukdoms- och/eller familjerelaterade händelser. Däremot verkar fängelsestraffet ha haft betydelse som vändpunkt för Nils oberoende av externa faktorer som påverkan, vilket gör att ovan slutsats ska ses med viss försiktighet.

Vilken betydelse har respondenternas fängelsevistelse/r och upplevelser av denna/dessa för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning?

På frågan om vilka faktorer som har varit betydelsefulla för att respondenterna idag lever ett liv utan kriminalitet, är det endast Simon som nämner sitt senaste fängelsestraff som en sådan faktor. Adam menar mer generellt att behandling, både inne i och utanför fängelset, har haft betydelse för att han har kommit dit han är idag. Övriga deltagare nämner faktorer som inte har någon direkt koppling till fängelset och fängelsestraffet.

Trots att inte alla respondenter upplever fängelsestraffet som en vändpunkt, menar samtliga respondenter förutom Ola att fängelsestraffet har haft någon form av betydelse för dem. Flera respondenter vittnar om att fängelsestraffet har räddat dem, exempelvis genom att de har fått komma bort från missbruket och kriminaliteten utanför murarna och därmed fått ”vila och äta upp sig”.

När det handlar om fängelsestraffets avskräckande effekt från att fortsätta begå brott, menar endast Adam och Nils att fängelset har avskräckt dem vid något tillfälle – Adam innan hans första fängelsestraff och Nils efter hans fängelsestraff. Övriga respondenter menar att fängelsestraffet på något sätt inte har verkat avskräckande för deras del.

Av samtliga respondenter har alla förutom Fredrik haft en eller flera kontaktpersoner under något av sina fängelsestraff. Mia och Paul är de enda som uttryckligen beskriver att deras relation till kontaktpersonen har varit övervägande positiv. Adam och Nils menar att deras kontaktpersoner hade en liten, om än begränsad, betydelse. Simon och Ola upplever att deras kontaktpersoner inte har haft någon betydelse alls inför eller efter deras frigivning. Gemensamt för samtliga deltagare är att ingen upplever att Kriminalvårdens personal (ej inräknat kontaktpersoner) har haft någon betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning.

Mia, Adam, Paul och Simon har genomgått behandlingsprogram under något av sina fängelsestraff. Mia, Adam och Simon har positiva erfarenheter från behandling inne i fängelset och menar att behandlingen har gett dem verktyg inför framtiden för en livsstilsförändring. Simon menar dessutom att 12-stegsbehandlingen i fängelset är en faktor som bidrog till att hans senaste fängelsestraff blev en vändpunkt för honom.

REFERENSER

Allwood, Carl Martin. (2004). *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Ashkar, Peter J. & Kenny, Dianna T. (2008). Views from the inside: Young offenders' subjective experiences of incarceration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52(5), ss. 584-597.

Aspelin, Erland. (1999). Straffets grunder – historisk bakgrund. *Svensk Juristtidning*, ss. 108-131. Tillgänglig på Internet: <http://svjt.org/svjt/1999/108> [2015-05-21].

Bales, William D. & Piquero, Alex R. (2012). Assessing the impact of imprisonment on recidivism. *Journal of Experimental Criminology*, 8, ss. 71-101.

Bryman, Alan. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (Nilsson, Björn övers.). Malmö: Liber AB. (Original publicerat 2008).

Burnett, Ros & Maruna, Shadd. (2004). So 'prison works', does it? The criminal careers of 130 men released from prison under home secretary, Michael Howard. *The Howard Journal*, 43(4), ss. 390-404.

Carlsson, Christoffer. (2011). Using 'turning points' to understand processes of change in offending: Notes from a Swedish study on life courses and crime. *British Journal of Criminology*, 52, ss. 1-16.

Carlsson, Christoffer & Carlsson, Karl-Magnus. (2010). The Stockholm boys: Life-courses & crime in the Swedish welfare state through half a century. A presentation of the project and initial mortality results. I Bragadóttir, Ragnheiður (Red.), *Økologisk og global kriminologi: Aktuell forskning* (ss. 163-173). Reykjavik: Háskólaprent ehf (Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi 52. forskerseminar). Tillgänglig på Internet: http://www.nsfk.org/Portals/0/Archive/Research_Seminar_Report_52.pdf [2015-05-17].

Czarniawska, Barbara. (2004). *Narratives in social science research*. London: SAGE Publications.

Evans, Tony & Wallace, Patti. (2008). A prison within a prison? The masculinity narratives of male prisoners. *Men and Masculinities*, 10(4), ss. 484-507.

Farbring, Carl Åke. (2010). Minska antalet återfall: Perspektiv på behandling. I Berman, Anne H. & Farbring, Carl Åke (Red.), *Kriminalvård i praktiken: Strategier för att minska återfall i brott och missbruk* (ss. 27-54). Lund: Studentlitteratur AB.

Flick, Uwe. (2002). *An introduction to qualitative research*. London: SAGE Publications.

Foucault, Michel. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (Sheridan, Alan övers.). London: Penguin Books. (Original publicerat 1975).

Freiburger, Tina L. & Iannacchione, Brian M. (2011). An examination of the effect of imprisonment on recidivism. *Criminal Justice Studies*, 24(4), ss. 369-379.

Goffman, Erving. (2008). *Totala institutioner: Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor* (Fredriksson, Göran övers.). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag. (Original publicerat 1961).

Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis. (1990). *A general theory of crime*. California: Stanford University Press.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1997). *The new language of qualitative method*. New York: Oxford University Press.

Hammersley, Martyn. (1992). By what criteria should ethnographic research be judged? I Hammersley, Martyn (Red.), *What's wrong with Ethnography?* (ss. 57-84). London: Routledge.

Hirschi, Travis. (2002). *Causes of delinquency*. New Jersey: Transaction Publishers. (Original publicerat 1969).

Kriminalvården. *Om Kriminalvården*. <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden> [2015-04-23a].

Kriminalvården. *Frivård*. <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/frivard> [2015-04-23b].

Kriminalvården. *Säkerhetsklassificering*. <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/sakerhetsklass> [2015-04-23c].

Kriminalvården. *Fängelse*. <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse> [2015-04-24a].

Kriminalvården. *Kriminalvårdens uppdrag*. <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/kriminalvardens-uppdrag> [2015-04-24b].

Kriminalvården. *12-stepsprogrammet*. <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/missbruk-och-beroende/12-stepsprogrammet> [2015-05-19a].

Kriminalvården. *MIK/BSF – motiverande samtal*. <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/kriminalitet/mikbsf> [2015-05-19b].

KRIS. *INFO*. <http://kris.a.se/info/> [2015-05-17].

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Torhell, Sven-Erik övers.). Lund: Studentlitteratur AB. (Original publicerat 2009).

KVFS 2011:1. *Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om fängelse*. Kriminalvården.

- Lardén, Martin. (2014). *Utvärdering av Kriminalvårdens behandlingsprogram: Sammanfattningsrapport*. Norrköping: Kriminalvårdens Utvecklingsenhet.
- Laub, John H. & Sampson, Robert J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lerman, Amy E. & Page, Joshua. (2012). The state of the job: An embedded work role perspective on prison officer attitudes. *Punishment & Society*, 14(5), ss. 503-529.
- Liem, Marieke & Garcin, Jennifer. (2014). Post-release success among paroled lifers. *Laws*, 3, ss. 798-823.
- Lipsey, Mark W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and Offenders*, 4, ss. 124-147.
- Porporino, Frank J. (2010). Bringing sense and sensitivity to corrections: from programmes to “fix” offenders to services to support desistance. I Brayford, Jo; Cowe, Francis & Deering, John (Red.), *What else works? Creative work with offenders* (ss. 61-85). New York: Routledge.
- Presser, Lois. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical Criminology*, 13(2), ss. 177-200.
- Riksrevisionen. (2009). *Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott: Verkställighetsplanering och samverkan inför de intagnas frigivning*. Rapport 2009:27. Stockholm: Riksdagstryckeriet.
- Riksrevisionen. (2015). *Återfall i brott: Hur kan samhällets samlade resurser användas bättre?* Rapport 2015:4. Stockholm: Riksdagens internttryckeri.
- Riksrevisionen. *Om Riksrevisionen*. <http://www.riksrevisionen.se/sv/OM-RIKSREVISIONEN/> [2015-05-13].
- Ryen, Anne. (2004). *Kvalitativ intervju: Från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber AB.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (2004). Desistance from crime over the life course. I Mortimer, Jeylan T. & Shanahan, Michael J. (Red.), *Handbook of the life course* (ss. 295-309). New York: Springer Science+Business Media.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (2005a). A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of life-course criminology. I Farrington, David P. (Red.), *Integrated developmental & life-course theories of offending* (ss. 165-181). New Jersey: Transaction Publishers.

Sampson, Robert J. & Laub, John H. (2005b). A life-course view of the development of crime. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 602, ss. 12-45.

SFS 2010:610. *Fängelselag*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Soyer, Michaela. (2013). The imagination of desistance: A juxtaposition of the construction of incarceration as a turning point and the reality of recidivism. *British Journal of Criminology*, 54, ss. 91-108.

Straffnivåutredningen. (2008). *Straff i proportion till brottets allvar* (SOU 2008:85). Stockholm: Justitiedepartementet.

Uggen, Christopher. (2000). Work as a turning point in the life course of criminals: A duration model of age, employment, and recidivism. *American Sociological Review*, 67, ss. 529-546.

Vetenskapsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab. Tillgänglig på Internet: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2015-05-17].

Warr, Mark. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology*, 36(2), ss. 183-216.

Bilaga 1: Informationsbrev

Hej!

Jag som genomför intervjun heter Hanna Andersson Ljus och jag läser masterprogrammet i kriminologi vid Malmö högskola. Intervjun kommer att användas i min masteruppsats.

Min masteruppsats syftar till att undersöka om fängelsestraffet har haft betydelse för att inte återfalla i kriminalitet efter frigivning.

Min avsikt är att intervjua personer som tidigare har suttit i fängelse i Sverige två gånger eller fler. Om du väljer att medverka i min intervju, beräknas denna ta ungefär en timme. Intervjun kommer att spelas in på dator om du samtycker. Om du inte samtycker till att intervjun spelas in, kommer jag bara att skriva minnesanteckningar.

Intervjun kommer att handla om dina erfarenheter från dina fängelsevistelser samt hur dessa har påverkat ditt fortsatta liv.

Det kommer endast att vara jag, Hanna Andersson Ljus, som har tillgång till intervjun i sin helhet. Ingen obehörig kommer att få ta del av den. När jag sedan skriver min masteruppsats kommer dina svar inte att kunna kopplas till dig. När min masteruppsats är färdig, kommer materialet att förstöras. Detta innebär att intervjun och anteckningar kring intervjun, kommer att förstöras.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan att berätta varför och du kan också välja att inte svara på vissa frågor under intervjun.

Ytterligare information om studien kan lämnas av mig, Hanna Andersson Ljus, och jag kan nås på: [e-mailadress] eller [telefonnummer].

Vid behov kan du också kontakta min handledare Marie Torstensson Levander på [e-mailadress] eller [telefonnummer].

Härmed tillfrågas du om deltagande i intervjun

Bilaga 2: Utlåtande från Etikrådet vid Malmö högskola

1(1)

MALMÖ HÖGSKOLA

Malmö högskola / Fakulteten för Hälsa och samhälle
Etikrådet

Registrator/Adm sekreterare Lena Winslow

Utlåtande

2015-02-13

Dnr HS60-
2015/186:3

Titel: Fängelsestraff som vändpunkt?
Fängelsestraffets betydelse för att inte återfalla i brottslighet

Student: Hanna Andersson Ljus

Handledare: Marie Torstensson Levander

Föredragande: Claes Andersson

Projektbeskrivning:

Bakgrund: Vändpunkter, eller ”Turning-Points”, avser situationer som inneburit en positiv riktningförändring i individens livsföring. Fängelse kan innebära en sådan Turning-Point.

Syfte och frågeställningar: Studiens syfte är att undersöka om en individs olika fängelsevistelser och upplevelser av dessa har haft betydelse för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning. Tre frågeställningar ska besvaras: (1) Vilken betydelse har individens olika fängelsevistelser och upplevelser av dessa för en minskad återfallsrisk i kriminalitet efter frigivning. (2) Vilka faktorer i fängelset och under fängelsevistelsen är av en betydelse för att fängelsestraffet eventuellt ska bli en vändpunkt för individen. (3) Har externa faktorer en inverkan på fängelsestraffets eventuella betydelse som vändpunkt.

Metod: Semistrukturerade intervjuer med ca 10 vuxna individer som suttit i fängelse i Sverige minst två gånger och som genomförs efter ett informerat (muntligt och skriftligt) samtycke som dokumenteras skriftligt. Kontakt med deltagande individer erhålles via tre KRIS-föreningar i Skåne. Intyg från verksamhetsansvariga inom KRIS har tillsammans med intyg från handledare bifogats med ansökan. Insamlad data kommer att förvaras på ett betryggande sätt under hela uppsatsarbetet och kommer därefter att makuleras. Den färdiga uppsatsen kommer inte att innehålla personuppgifter som kan knytas till enskild individ.

Bedömning:

Etikrådet ber dig lägga till i informationsbrevet att materialet ska förstöras efter studien. Har inget övrigt att invända mot aktuell studie och vill avslutningsvis önska studenten lycka till med det fortsatta uppsatsarbetet.

För Etikrådet vid Fakulteten för hälsa och samhälle, Malmö högskola
Claes Andersson

Postadress

Malmö högskola
Fakulteten för
hälsa och samhälle
205 06 Malmö

Besöksadress

Malmö sjukhusområde
Jan Waldenströms g 25

Tel

040-665 74 54

Fax

040-665 81 00

Internet

www.mah.se

E-post

etikradet@mah.se

Bilaga 3: Intervjuguide

Livet innan första fängelsestraffet

Vilket år är du född?

Hur såg ditt liv generellt ut innan din första fängelsevistelse?

Hur kommer det sig att du hamnade i kriminella banor?

Hur såg du på fängelset och fängelsestraffet innan din första fängelsevistelse?

Livet under de olika fängelsevistelserna

Hur många gånger har du suttit i fängelse i Sverige?

Vad har föranlett de olika fängelsestraffen?

Hur länge, ungefär, satt du i fängelse vid de olika tillfällena?

Hur gammal, ungefär, var du när du blev intagen vid varje tillfälle?

Hur såg ditt liv ut i samband med de olika fängelsevistelserna (exempelvis arbetsituation, boendesituation och familjesituation)?

Hur upplevde du fängelset och fängelsestraffet under dina första fängelsevistelser (ej den senaste)?

Skiljde sig denna upplevelse från hur du såg på fängelset och fängelsestraffet innan din första fängelsevistelse? Om ja, på vilket vis?

Vad var din upplevelse av fängelset och fängelsestraffet under din senaste fängelsevistelse?

Skiljde sig denna upplevelse från dina tidigare upplevelser? Om ja, på vilket vis?

Vad var det som fick dig att begå nya brott, och därmed hamna i fängelse igen, efter dina första fängelsevistelser (ej den senaste)?

Upplever du att dina fängelsevistelser hade någon roll i att du begick nya brott efter frigivning? Om ja, på vilket vis?

Hur upplevde du bemötandet från anställda inom Kriminalvården, som hade någon form av kontakt med dig, under dina olika anstaltsvistelser (exempelvis kontaktperson och behandlingspersonal)?

Ändrades denna upplevelse under de olika fängelsevistelserna? Om ja, varför och på vilket vis?

Upplever du att personalen hade någon betydelse för att du efter frigivning inte skulle fortsätta med kriminalitet? Om ja, på vilket vis? Om nej, varför inte?

Vilka behandlingsmetoder/behandlingsprogram genomgick du under dina fängelsevistelser?

Hur upplevde du dessa?

Upplever du att dessa gav dig verktyg för att inte återfalla i kriminalitet efter frigivning? Om ja, på vilket vis? Om nej, varför inte?

Livet efter det senaste fängelsestraffet

Hur ser du på fängelset och fängelsestraffet nu, efter din senaste fängelsevistelse?

Är upplevelsen annorlunda jämfört med dina tidigare upplevelser? Om ja, på vilket vis?

Hur ser ditt liv ut idag?

Vilka faktorer upplever du har hjälpt dig att komma dit du befinner dig idag?

Nu i efterhand, upplever du att dina olika fängelsestraff har hjälpt dig att komma dit du befinner dig idag?

Skulle du säga att dina fängelsevistelser (eller någon av dem) har varit en vändpunkt i ditt liv?

Om ja, vad inom fängelsestraffet har varit mest betydelsefullt för dig?

Om nej, upplever du att fängelsevistelserna hade kunnat vara en vändpunkt om du hade upplevt dem annorlunda/haft andra erfarenheter från dem? I så fall hur?

Generellt, upplever du (idag) att fängelsestraffet har en viktig roll i samhället? Om ja, på vilket vis?